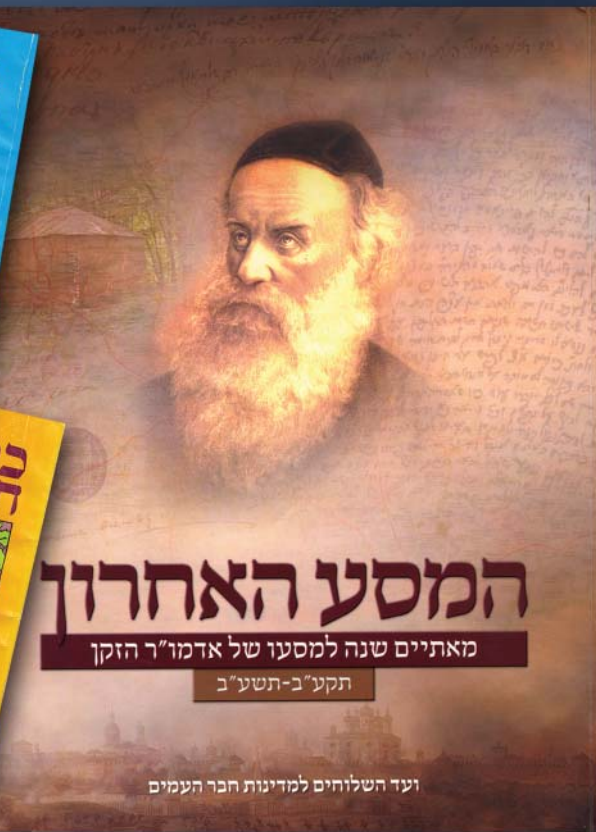

אליהו מטוסוב

צדקתו עומדת לעד

לקט מתוך אגרותיו של
הרב יהושע מונדשיין

לרגל יום השלשים לפטירתו
ברוקלין ניו יורק - שבט תשע"ה

אקדמות מלין

במשך שנים קיימתי התכתבות עניפה עם ידידינו הרב יהושע ז"ל מונדשיין, הר"י היה ידען גדול בעניני סופרים וספרים וגם סופר פורה, ובתקופה של יותר משלשים שנה הוא הרבה בכתיבה אליי, לפעמים אף התמיד בכתיבה אליי בכל שבוע ושבוע ומדי חודש בחדשו. חלק גדול ממכתביו נשתמרו אצלי, ומאז מצויים באמתחתי מאות מכתבים מאתו.

נושאי המכתבים הם רבים ומגוונים, אך עיקרם מוסב בעניני ספרות ומחקר הקשורים לתורת וחסידות חב"ד, ובתוכם גם ענינים רבים הקשורים לספרים שהדפיס הר"י ז"ל, כולל גם פרטים "מאחורי הקלעים" על עריכת והדפסת ספרים אלו, שחלקם לפחות כבר ראויים לפירסום.

ר"י ז"ל שיתפני בסוד עבודותיו, וברבים מהאגרות מצויה גם התכתבות על ספרים פרי עטו שעד היום הזה עדיין לא ראו אור הדפוס, והם ספרים "חובקי-עולם" בקשר לתולדות החסידות החבדית. ספרים אלו רובם הם כבר בשלב הגמר, אבל ר"י לא זכה עדיין להשלימם כאוות נפשו, כי הוא נפטר ל"ע ממחלה פתאומית כאשר הוא עדיין באיבו ותנובה רבה עומדת עדיין לפניו.

אין ספק אשר קוראים רבים, ימצאו ענין בדברים רבים שבאגרות אלו הכתובים על ידי סופר מוכשר בקנה המדה של ר"י ז"ל.

רבים הם האגרות, ובכולם אינפורמציה ספרותית עניפה, אך אין האפשרות להדפיס כעת את כולם, שזה יגיע לכדי כרך שלם עב-כרס, אם לא יתירה מזו, ואין הפנאי לזה עתה. וגם לא החלטתי עדיין אם עדיף הדפסת כל המכתבים כהווייתם עם הוספת "מפתח ענינים" ו"מפתח שמות ספרים ואנשים" בסוף הכרך, או עדיף לחלק מלכתחילה את כל האגרות ולהפיצם בפיסקאות מיוחדות לפי נושאים דבר דבור על אופנו, דהיינו פרק מיחד על כל ספר שהיינו דנים בו, וכן פרקים מיוחדים על כל נושא במחקר או על תולדות החסידים, עניני מנהג והלכה, או על דברי הרבי אליו ביחידות וכיו"ב,

ולעת עתה נטלתי באקראי 10 מכתבים, מתוך ערימת המכתבים של שנת תשמ"ז בערך, ע"מ להעתיקם ולהדפיסם כאן.

בסוף הקונטרס הוספתי מאמר שכתבתי לזכרו של הר"י בקובץ "הערות וביאורים", מיד בסמוך אחרי פטירתו ז"ל, ואפשר יהיה בו ענין למי מהקוראים.

•

קטונתי מלכתוב דברים אודות ר"י ז"ל, על גודל מפעלו ורוב החשיבות שייחס הרבי אל ספריו ועבודותיו. קצת מדברים אלו פירסם לאחרונה הרשד"ב שי' לוינ שהי' ידיד נפש ומעורה בתוך הרבה מעבודותיו של ר"י ז"ל. רשד"ב אף זכה פעמים רבות לשמש עבור רבינו כאיש הקשר אל הר"י מהכא להתם ומהתם להכא, ואנן מה נוסף אבתרייהו.

קשה עלינו פרידתו הפתאומית של ידיד נאמן, איש יקר רוח ועדין הנפש. ויהי נא קונטרס צנוע זה, למזכרת קשר נצחי בינותינו עדי ביאת גו"צ בב"א.

איגרת א

ציטוט פסוק "ושאבתם מים" בשינוי מהמקור / ראיית המגיד כח הפועל
 בנפעל / שעת הסתלקות אדמו"ר הצ"צ / כתבי הגה"ח הרא"י ריבלין /
 התייסדות "כרם חב"ד" / הערות על ספר "מגדל עז" / שונות.

ב"ה, מוצש"ק ויקרא תשמ"ו.

כבוד הרה"ח ר"א שי' מטוסוב.
 שלום וברכה!

מונח לפני מכתבך מיום ח"י שבט, ולע"ע איני זוכר על איזה מכתב עדיין
 חייב אני בתשובה שלימה.

פסוק "ושאבתם מים" גו'

אך זכורני ששלחתי לך מכבר מכתב ובו רשימת מאמרים שבביכל דא"ח
 אדמוה"א שנתגלה לי לאחרונה בספריית האוניברסיטה כאן, ובו גם צירפתי
 מכתב אל הערות וביאורים דאהלי-תורה, שם הבאתי מה שהערתי לי ע"ד הפס'
 'ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה בשמחה, וכתבתי שהערתך נראית, ושכן
 גם הנוסח בד"ה ויספו ענוים אשר בביכל הנ"ל (שאת רשימתו שלחתי לך), אלא
 שבדיוק באותו הביכל נמצא מאמר נוסף (אחר לגמרי) ד"ה 'ושאבתם מים בששון
 ממעיני הישועה בשמחה...

ועל כל זה לא השבת לי, ואיני יודע אם הגיעך בשלום.

ראיית המגיד כח הפועל בנפעל

בענין המשנת-חסידים, דייקת בלשונך לכתוב שבדקת ב"מהדורא" השני,
 אך בלשון המדוברת והשגורה אין מבדילים בין הוצאה למהדורה, ואמנם אני
 בדקתי רק בהוצאת ת"ק.

בענין ראיית הה"מ כח הפועל וכו' ראה במגד"ע עמ' שעד הע' 32-33, ובס'

הבעש"ט עה"ת ר"פ פקודי. אך מ"ש בדור שאחריו, הנה אם זה מיוסד על מאמר אדה"ז אז איני יודע למי כוונתו. ואם הם דברי אדמוה"א, הרי שכיון מסתמא לאדמוה"ז, אך כ"ז סברא בעלמא שאין לה יסוד ואין לה שורש.

[אמר המעתיק: אינני יודע על מה קאי כאן "בדור שאחריו", ואפשר הוא ציטוט מתוך אחת משיחות הרבי. ואין לי העתק מן המכתב שכתבתי לר"י, שעל זה הוא מגיב כאן. א.מ.].

שעת הסתלקות אדמו"ר הצ"צ

בענין כת"י 532 מהסתלקות הצ"צ 37 מינוט על שעה וכו' – תמיהני עליך, אתה שבקי אתה ..., הרי ד"ה חודש הזה נדפס מכ"י הנ"ל (שאז הי' מכוונה בוך 87 שניידערמאן) בשנת תשכ"ו, מאה שנה להסתלקות הצ"צ, ושם נדפסה ההערה הנ"ל!

והנה במקום אחר ראיתי כי הצ"צ נסתלק בשעה 12 וחצי בלילה, וא"כ צריך להשלים בכ"י הנ"ל 37 מינוט על שעה 1" ותראה בכה"י שזה מתאים שם.

כתבי הגה"ח הרב אליהו יוסף ריבלין

בדבר כ"י 288, איני יכול לשער מיהו המגיה, ו"הצרה" היא שלרא"י מדריבין היו תלמידים ומחונכים רבים (ראה בית-רבי) וא"א לדעת מי מהם כתב ההגהה. גם איני זוכר כרגע שום חסיד בשם ר' מאטיל, אך בטוחני שצ"ל ר' מאטיל מפראייטין, ולא ספראייטין. והיא פיראייטין שהיתה עירו של החסיד המפורסם ר' נחום טובי' (הרנ"ט, והוא נקרא גם מנחם טובי', וכנראה שהי' שמו מנחם נחום טובי'. ואצלכם נמצא ממנו מאמר דא"ח ד"ה וידעת כמדומני).

התייסדות ה"כרם חב"ד"

בעזה"ת עומד אני לערוך חוברות "כרם חב"ד" (השם עדיין לא מוחלט), ויהי' ע"י קה"ת דכאן, והמטרה שיהי' קובץ על רמה נאותה ומוקדש לעניני חסידות, תולדות הנשיאים והחסידים, ענייני ספרים וכו' וכו'. והעיקר שלא יהיו שם ענייני פוליטיקא ושקרים וכד'. והנה בניתי את הרעיון בבטחוני כי אתה תשתתף בקובץ מפרי עטך, ומן העיקרים בעריכה הוא שאי"צ דברים מחודשים שלא באו בדפוס מעולם, ואפשר להיות גם דברים שנתפרסמו במסותרים (כולל הערות וביאורים דאהלי תורה) אך רצוי ליתן להם פנים חדשות, פנים מאירות ופנים מסבירות.

ובתור דוגמא, ציינת במכתבך הנ"ל לדברים ע"ד הרמב"ם בדא"ח, וזהו מאמר מתאים לגליון הראשון שלנו... ולכן, אם יש לך תיקונים או הוספות כלשהם לאותו מאמר, אנא שלח נא ביד תשלח. וכמו"כ תעייך בשאר מאמריך איזה מהם אתה מעוניין לפרסם, ולאיזה אתה רוצה להוסיף וכו'.

וגם, אם אתה ממליץ על מישהו נוסף מהכותבים באהלי-תורה, אנא הודיעני מיהו ותצביע על כמה מן ה"מיטב" שהוא פרסם. וכמובן שאיני מתכוון לגדולים וגאוני המפלפלים בחכמה בנגלה ובדא"ח, שרק יחי"ס מסוגלים לרדת לסוף דעתם, וגם העניינים שהם עוסקים בהם אינם שוים לכל נפש, ורק מאן דקאים בהאי מסכתא יכול להבינם.

ואני מקוה שנוציא לאור משהו נכבד לתפארת חב"ד. אך בינתיים לא כדאי לפרסם הענין, שהרי ישנם אנשים שעונים צרה בכך ועלולים לגרום שח"ו לא יבוא לעולם.

הערות על ספר "מגדל עז"

שוב אני מודה לך על הערותיך למגדל-עז, ומה שיש לי להעיר הוא על הערתך לעמ' שצו הע' 64, בדקתי, ובדפוס הוא לנכון, ס' הגלגולים סופ"א.

עמ' תיד הע' 22, צ"ל (ח"ג).

שאר הערותיך הן כמובן נכונות. ותמיהני על עצמי במ"ש בעמ' תצ הע' 24, ואיני יודע עתה האם שאר המאמרים ממחר"ש שבאותו ביכל הם שהטעוני, או שמא גם השאר אינם ממחר"ש כלל וכלל! ואיני זוכר האם נרשם על איזה מהם שהם למחר"ש או שקבעתי כך מדעתי, וכידוע קשה (ואולי אי אפשר) להבחין במאמרים רבים האם הם מהצ"צ או מבניו. וראיתי פעם מאמר שנרשם עליו שהוא מרו"א (ושלחתי מיד צילום לאד"ש), אח"כ ראיתי שהוא נמצא בתורת-שמואל (בשינוי של הגהה אחת), וכמדומני שבמשך השנים נוכחתי שהוא מצוי גם בכתבי הצ"צ. והענין ידוע ואכמ"ל. והמקום להאריך בזה הוא ב"כרם חב"ד וגם זה רעיון נוסף עבורך...

עוד על "כרם חב"ד"

וגם אפשר לעשות רשימה ממאמרים שנדפסו באוה"ת והם אינם מהצ"צ (שהרי יש שם מכל הנשיאים, ומקאפוסט, ומר"ה פאריטשער, ומרא"ה מסטרושילא וכו') [אמר המעתיק: כוונת הכותב כאן היא למאמרים יחידים

שנשתרבבו לפעמים בטעות לאוה"ת, כי המעתיקים רשמום בטעות בין מאמרי אדמו"ר הצ"צ. א.מ.], וכן בשאר ספרי דא"ח שנדפסו מאמרים שאינם מבעל הספר.

שונות

דא"ג, האם ראית בס' שלשה ספרים נפתחים (ירושלים תשכ"א) מאמר דא"ח ד"ה נעשה נא עליית קיר קטנה (וביאור), והוא מסתמא מאדמוה"ז.

מצו"ב צילום מדף של א' הקובצים, יש בו תאריך, אך לא הצלחתי לברר לאיזה קובץ הוא שייך. האם תוכל לברר זאת ולצלם עבורי את ענין "מנהג הנשיאים בהדלקת נר חנוכה"? ות"ח מראש.

קבלתי על-ידך קטלוג מכירה פומבית שנשלח מר"א קצמאן. ת"ח עבור טרחתך, ומטובך אם יכול אתה להודות לו בשמי, ושאל אותו אם יש לו הס' תורת חב"ד על ס' התניא, ובאם לאו – אשלחנו לו. את ח"ב על ספרי ההלכה אין לי.

עוד בענין ה"כרם"

ועוד מצו"ב הע' עבור הע' וביאורים דאהלי-תורה (וזהו מסוג הדברים שאינו מתאים ל"כרם חב"ד", מאחר והוא עוסק בענין פרטי. אך אם למשל הי' מישוהו עושה רשימה מדברים שאדה"ז השמיט את פסקי המג"א, אז הי' בזה אולי ענין).

אגב, חושבני גם שב"כרם חב"ד" יבואו מפתחות לעניינים שנתבאר בכל קובצי אנ"ש (כגון, לקו"ש כרך פלוני שיחה פלונית נתבארו בהע' הת' פלוני, ובהערות וביאורים פלוני, ובקובץ פלוני וכו' וכו'), ולשם כך אבקש מכל מערכת שתדאג בעצמה לעשות מפתחות כאלו לכל הקובצים שלה. האם נראה לך שאהלי תורה יסכימו לעשות כדבר הזה.

בברכה לבש"ט והצלחה

יהושע מונדשיין

איגרת ב

איגרת זו היא אודות מאמרים שערכתי עבור חוברות "כרם חב"ד", ובסוף האיגרת כותב ר"י ז"ל "מלה טובה" על עבודתי. במכתב זה ואחרים מבקש ר"י ז"ל לעודדני ועל כן הוא כתב אליי דברי שבח ולפעמים עד לכדי לשונות התפעלות מן עבודתי, יש לציין כי כנוהג זה ראיתי גם אצל שאר סופרי חב"ד הוותיקים כגון רשד"ב שי' לוי' ור"ט שי' בלוי, שגדולים ורבים המה ממני בשנים ובידיעה וכו' וגם הם ניסו פעמים רבות לחזקני ולהמריצני במלאכת הכתיבה ופירסומי מחקר כו', והלא על זה נאמר טוב עין הוא יבורך. אך בכל זאת אצל ר"י ז"ל היה זה בבחינת "מצוה דהוי זהיר בה טפי", ואכן דבריו ודברי השאר עזרו לי רבות, ועל אלו ואלו תחול ברכת בחצרות אלקינו יפריחו, ועוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו גו' אכי"ר.

ב"ה, יט מנ"א, תשמ"ו.

**כבוד הרה"ח ר' אלי' שי' מטוסוב,
שלום וברכה!**

מצו"ב הנוסח של מאמרך, וכפי שתראה ערכתי אותו פה ושם, ובטח יהי' לרצון. בכ"מ רשמתי הערות, ומטובך להתייחס להן אחת אל אחת. ובמטותא מנך לרשום דבריך על דפי מאמרך המצורף ולא בדפים בפ"ע.

בהדפסת המאמר יש קצת חסרון במקום שיש מספר הערה בפנים, ואזי השורות יצאו קצרות במקצת. אל תשים לכך לב.

מה שכתבת שיש לך עוד עניינים שהיית יכול לשלב בהערות אך אתה מעכבם וכו' - הנה תוכל לרשום באותם מקומות את נקודת הענין, ולסיים "ויתבאר אי"ה במ"א" וכיו"ב.

בטח לא תשכח לשמוע מר"א דרייזין ע"ד המניח הרביעי.

ובענין הביאורים שבלקו"ת, תוכל כבר להתחיל להכין מאמר. איני יודע מדוע תמיד כשאני מעיין בביאורים נרגש אצלי סגנונו של הצ"צ.

בטח תמצא נוסעים לאה"ק אחרי כ' מנ"א, ורצוי נוסעים לירושלים (ואזי תרשום על המעטפה את מס' הטלפון שלי 526468).

בברכה לכט"ס והצלחה וכו'
יהושע מונדשיין

האמת אגיד שבשעה שקראתי עתה בעיון את מאמרך נתפלאתי מרוב טובו וידך החזקה וכו' ונראה שבקעה נרחבה הניחו לך להתגדר בה, ואולי אתה הוא הראשון מימות עולם שמעיין במ"מ וציונים של הצ"צ, ואף גם זאת לאו כל מוחא סביל דא "להרגיש" בציונים את מה שזכית להבחין ולהרגיש בהם, ואיני רואה סוף לעניינים העשויים להתברר ע"י שיטתך וזו סגולה בדוקה לאריכות ימים, אכי"ר...

איגרת ג

אודות בעהמ"ח "אגרות בעל התניא ובני דורו" / ענינים הקשורים
 לעריכת ה"כרם חב"ד" / חלוקת נושאים בקובץ - לפי מדורים /
 השתתפות במאמרים עבור ה"כרם" / ד"ה החודש שאמר הצ"צ לפני
 הסתלקותו / במה ספרותית כעין ה"כרם חב"ד" / שונות.

בתחילת האיגרת מתייחס אל הנידון באותו עת בתלמיד אחד שסרה ואתפלג
 כו', ולפני ששב והתקבל כו' היה דיון לפי שו"ע יו"ד בדניי כבוד רבו אם מותר
 להשתעשע בחידושיו של אותו תלמיד כו'.

ב"ה, מוצש"ק ויחי, תשמ"ז.

כבוד ידי"ע הרה"ח ר' אלי' שי' מטוסוב.
 שלום וברכה!

ביום ד' העבר קבלתי מכתבך מיום כ"ב כסלו,

האמת אומר כי אחר דברים ששמעתי בע"פ מר'... חששתי ממכתבך,
 כשקראתיו נרגעתי...

איני יודע איך תנהג כשיבוא מעשה לידך, ועד"מ כשתבקש בחפש מחופש
 ותחפש בנרות מאמר מסויים של אדמוה"א, ואח"כ יודע לך שנמצא תח"י...
 ומוכן לתתו לך ע"מ שתזכיר את שמו לטובה ולברכה. האם תימנע מלקבל
 המאמר? והרי במקרה שכזה לא הוא יהא המפסיד אלא אתה וכלל ישראל!

אודות בעהמ"ח "אגרות בעל התניא ובני דורו"

...אומר לך הלכה ומעשה רב מאד"ש, שכידוע ריחק מאד את רד"צ הילמאן
 בדבר אשר כתב באגרות בעל התניא ע"ד הגניזה החארסונית, וכתב אז במפורש
 ע"ד השו"ע, ושלא לעמוד בד' אמותיו וכו', ועכ"ז כשבא רש"ב לוין לידי מעשה
 בענין המהדו"ק של שו"ע אדמוה"ו, כתב לו אד"ש שיברר עד"ז (או שיבקש)
 אצל הילמאן שי'!

עניינים הקשורים לעריכת ה"כרם חב"ד"

דבר הערויך ל"כרם", נהניתי מפתח דבריך שאתה חושש לחנופה, ומזה מוכח שאתה אינך ... משא"כ הדור הצעיר המתחנך על קריאת ה... אינו יודע מהנהגה אחרת. ואכמ"ל.

הערתך הראשונה היא מהעדר הגיוון, ו"כולה שלי" וכו', ואתה גם מלמד זכות עלי "שהלא אתה העורך". מדבריך ניתן להבין כאילו הי' לי מן המוכן מאמרים רבים שהעדפתי עליהם את מאמריי שלי, וזאת בזכות היותי העורך. אך אגלה לך שיש לי לימוד זכות טוב יותר על עצמי, והוא, שלא הי' לי שום דבר אחר מלבד הדברים הללו! שאל נא את א... כמה מכתבים וכמה טלפונים בזבזתי עליו בבקשות ובתחנונים שיתן מפרי עטו, והוא לא מיאן, אלא דחה מיום אל יום, וכיון דאידיך אידיך. וכמוהו הי' לי עם הרב שטיינזלץ מכאן. גם את החומר ממר שישא מלונדון קבלתי ברגע האחרון, והי' אז מצב כזה שאם לא הייתי מקבל ממנו הייתי קרוב לוותר על כל הרעיון, כדי שלא יהי' "כולה שלי".

ובאותו ענין אתה מזכיר את פרופ'... שהוא בעל ידיעה עצומה וכו', ואתה תמה מדוע איני פונה אליו. מה אומר ומה אדבר, איני מכיר אותו כלל, את שמו ראיתי רק ב"אידישע היים"... ואף אם לא הייתי מוסיף שדברת עמו והשתמט כו', הרי איני יודע היכן הוא והיאך לפנות אליו וכו'.

חלוקת נושאים בקובץ - לפי מדורים

דבר התחלקות המדורים, תמיהני, הרי מי שמעיין בתוכן העניינים (כהצעתך) יראה שאד"ש בראש, אח"כ ענייני ר"ה, אח"כ ענייני מוהר"ש, ואח"כ עניינים שונים. אלא שהכותרות אינן משקפות את התוכן, ועד"מ מי שרואה בתוכן העניינים "אח"ד באח"ד יגשו" לא ידע מה מסתתר מאחורי זה.

אך לענ"ד אי"צ להיות מדורים כלל וכלל, ועד"מ עתון "סיני" או כל כתב-עת מסוגו, מלאים הם מאמרים מאמרים בעניינים שונים, ואין כל קשר בין מאמר למאמר. ועכ"פ ב"כרם" יש יותר קשר מאשר באותם כתבי-עת. אך אם רוצים להשוות ל"התמים" אז הצדק אתך. אבל מאז נשתנו הזמנים, ה"הפקרות" שוררת בכל התחומים, החריגה מהמסגרות היא השלטת - בין לטוב בין למוטב - וכפי שגם רואים בהנהגה דהיום שהמגמה היא לא להיות מה שנקרא כאן "מרובע", ובטח תבין כוונתי.

והאמת שבתחלה עלה במחשבתי לעשות מדורים, אבל במהרה נוכחתי

שדעתי קצרה ואינה מסוגלת לכך. אם הי' זה (כמו ב"התמים" וכמו הדוגמא שהבאת אתה) רק נגלה וחסידות הרי שאין בעיות, אכל בנדוד זה מסובך מאד, שהרי המנהגים היו צ"ל במדור "הלכה", העיונים בעריכת הלקו"ת במדור "מחקרי ספרים", "לכתחילה אריבער" הי' צ"ל במדוד אחד עם המשלים של הלקו"ת (איזה מדור?), ואז הי' מתבלבל כל הסדר, והיו צריכים לערב בין ענייני מוהר"ש לענייני ר"ה, ואם יהי' גליון המוקדש לצ"צ ולמוהרש"ב יהיו צריכים לעשות מדור סיפורים אחד בחלק של הצ"צ, ומדור סיפורים נוסף בחלק מוהרש"ב, ולחלק לחלקים שונים ומשונים שיבלבלו אף יותר מהבלבול הקיים. המורם מכל האמור: אפילו אם ההערה צודקת, אני איני מסוגל לעשותו.

גם שמעתי הערה צודקת ע"ד העניות ב-Graphic, ומאחר והכל נעשה בעשר אצבעותי ובחפזון (כדי שגליון תשרי יצא קרוב לתשרי ולא לניסן...) גם כאן אני מרים את ידי בהכנעה ואומר "איני יודע ואיני יכול".

השתתפות במאמרים עבור ה"כרם"

כמדומני שכתבתי לך שלא יצא גליון המוקדש לכסלו, וזאת כדי שגליון ניסן יצא לקראת י"א ניסן. והנה אתה כותב שלא תשתתף בגליון השני אלא בגליון ניסן. ועתה מוכרחים אנו לפלגינן דיבורך, ולתפוס לשון אחרון, שתשתתף בגליון ניסן שהוא הגליון השני...

ר"מ... הביע חששו שלא תרצה לכתוב...

וכאמור לעיל, גם אני משתוקק לקבל מעוד ועוד כותבים (וסו"ס זה גם מיקל על עמלי), ואיני יודע מי ואיך.

כמדומני שר' יואל אינו שייך לכתוב, אבל האם בין תלמידיו אין מישהו שיכול לכתוב ענין ששמע ממנו, ואח"כ לבקש את הגהתו? והרי לגליון ניסן אפשר לכתוב על ענין הצדיקים בכלל ועל כ"ק אד"ש בפרט, ובטח שמעו ממנו כהנה וכהנה. אנא עשה עמדי חסד ותחשוב מה ניתן לעשות עם תורתו של ר' יואל.

...אף שכנ"ל עשיתי הכל כמו ידי, חוץ מרוב המאמרים שהם מבטני, הרי גם הכתיבה ב-Computer עשיתי בעצמי, וכן בזבזתי ימים ושבועות (ללא גוזמא!) בבית הדפוס וכו', בטלתי מעבודתי הקבועה וכו' הוצאתי הוצאות רבות מכיסי, ועוד ועוד. והכל הי' על סמך שהבטיחוני שאקבל מההכנסות העתידות לבוא... אבל איתא בדא"ח שהקב"ה מנהיג את עולמו בהשגח"פ (ראה להלן),

וההוצאות עלו כמעט כפול מאשר שיערו מראש (כגון - דבר שלא יאומן - שהדפסת העטיפה נמשכה ארבעה ימים, וכמובן ששילמו עבור זאת לבית-הדפוס מחיר עצום, על ביטול הזמן וכו'), והמחיר הוא פחות ממה שקבעו (לא כפי שהוא נכתב הוא נקרא, נכתב 9 שקלים שהם 6 דולאר, ונקרא 6 שקלים שהם 4 דולאר, ונמכר אצלכם ב-4.5 דולאר, ומזה יורד שכר המוכר וכו' וכו'), הדפיסו אלפיים, אבל כ-500 עטיפות נתקלקלו בשעת ההדפסה, וא"א להדפיס נוספות עד הגליון הבא, וא"כ יצאו למכירה רק 1500. אשר על כן לע"ע העסק רחוק מאד משכר...

ומ"ש לעיל ע"ד השגח"פ, נזכרתי מעשה שהי' בשנת תש"ל בערך, שאד"ש הזכיר בא' השיחות בענין שכל המיצר לישראל נעשה ראש. השיחה נתפרסמה בעתונים באה"ק, וכתבו דאיתא בספרים שנתפשו בתפוצות ישראל שכל המיצר כו', ואני כתבתי לרב חודקוב הערה שזו גמ' בגטין וכו'. מיד הגיע מכתב מהמזכירות לאגו"ח באה"ק, שלפני שמדפיסים משהו יבדקו את המקורות ויצינו וכו' ולא יסמכו על הנאמר בהנחות. אז התחילו לדקדק בדבר, ובפעם הבאה שפרסמו שיחה נזהרו וכתבו בזה"ל! יעדער זאך איז דאך בהשגחה פרטית [הערה: ראה קונטרס השגחה-פרטית מכ"ק אד"ש] וכו'...

תקוותי שעיינת ב"כרם" עמ' 14, ובטח ראית שהוספתי שם הערה בשוה"ג. אם יש לך מה להעיר, אל תמנע הטוב מבעליו.

ד"ה החודש שאמר הצ"צ לפני הסתלקותו

האם נדפס באיזה מקומן ביאור לרשימת המאמרים שרשם הצ"צ (הנדפסת בסוף הפס"ד)? מה נראה לך בביאור עניינה של רשימה זו?

כמו"כ איך נראה לך לבאר את ענין המאמר (שבא כבר אודותיו במכתבינו) ד"ה החודש הזה, שאמרו הצ"צ לפני הסתלקותו, והרי לכאורה נראה שהוא מאמר מרשימות הצ"צ ולא לא הנחה מן השומעים.

במה ספרותית מעין "כרם חב"ד"

שמועה שמעתי (ומקורה במחניכם) ש... רוצה להוציא מפעם לפעם גליון "תוספת ספרותית" (מעין "כרם חב"ד"...), וגם ל... יש יד ברעיון זה. אם נכונים הדברים הרי ש"כרם חב"ד" הצליח במטרתו יותר מהר מן המשוער, שהרי הרעיון הי' להעסיק את מוחות הנערים בענייני חסידות, ולא לפטמם בענייני שקרים

ומחלוקות וכו'. והנה כבר הצליח להרבות את ההתעניינות בעניני חסידות... ולה' הישועה.

בברכה לכט"ס ורוב ת"ח על העבר ועל העתיד
יהושע מונדשיין

נ.ב. האם אפשר לקבל רשימת מאמרי תקע"ב (בטח מוכן לדפוס), והעיקר אם יש שם כותרות על מאמרים שנאמרו בנסיעות וכד'. ות"ח מראש.

דברתי ז"ע עם רש"ב שי' לוין ואמר שלא קבל המכתב שע"י הת' נוסבוים. ת"ל שבמוחו הגאוני של ה-Computer שלי נשאר העתק המכתב.

ב"כרם חב"ד" עמ' 97, בקטע "וכאן המקום להעיר" עיי"ש, וראיתי היום בא' הגליונות של אהלי-תורה שהערת שהמכתב הזה נדפס בעבודת-הלוי "לא נודע למי", וכבר מזמן רציתי להעריך לבדוק בעבוה"ל מאמרי אדה"ז, והנה לא נצרכת לזירוז, ובאתי "ללמדך" ונמצאתי למד באותו ענין!

גם ראיתי באחת מהערותיך שאין תחת ידך רשימות הצ"צ לאיכה, ותמיהני, שהרי אח"כ נכללו הרשימות הללו באוה"ת.

איגרת ד

מאמר וארא תקנ"ד ("דער פרומער וארא") / תכריך כת"י עם הגהות
גוכתי"ק הצ"צ / מאמר עבור ה"כרם חב"ד.

הפעם האריך ר"י בחתימתו, פשר הדברים הוא: כי היה כותב אחד שנהג לכתוב ולשלב בתוך הערותיו הנדפסות, משפטים קצרים, שרמוזים בהם חיצו ביקורת נגד כל אחד לפי עניינו (או לפי תורו), כותב זה הסתתר תמיד תחת שמות בדויים (עד שאכן אפשר אין לדעת מי הוא, וגם כי אין משנה ואין לנו ענין בזה), וכנראה שהפעם הוא שיחרר בחמתו משפט קצר נגד ר"י ז"ל, בסגנון בערך: העורך של שנת תשמ"ז שהוא חושב שהוא יודע יותר מאשר החסידים שחיו לפני מאה שנים. וכניכר אשר שורה הומוריסטית זו שעשעה את הר"י ז"ל עד כדי כך שהוא טרח להוסיף תואר נכבד זה ליד חתימתו במכתבו אליי...

ב"ה, ב' אדר תשמ"ז.

כבוד הרה"ח ר' אלי' שי' מטוסוב,
שלום וברכה!

תקוותי שכבר הגיעך מכתבי בדרך הדואר. ולע"ע איני זוכר מה כתבתי בו (לבד מזירוז ע"ד המאמר על הרמב"ם).

אולי כתבתי בו (או במכתב אחר) ע"ד מ"ש בא' מהקובצים על דברי מהר"ש אחר הסתלקות הצ"צ (ואינו מ"ש ביגדי"ת) ואם אינך משיבני אני מבין שאינך זוכר או שלהד"ם.

מאמר וארא תקנ"ד

מה"פרומער וארא" אני עושה בעזרתו ית' עסק גדול: הקדמה ע"ד המאמר, צילום כה"י והעתקתו, מתחת להעתקה הגהות הצ"צ מאוה"ת וארא, אחריהם הגהות מועטות מפה"ר שמות הקשורות במישרין להגהות הצ"צ, ולבסוף קטעים

מד"ה זה שאמר אד"ש בשנת תשי"ב דהיינו קטעים שיש בהם לבאר ולהרחיב (ובצורה כזו אני "מגניב" כמעט את כל המאמר, אלא שאינו נראה כמאמר שלם אלא קטעים קטעים. וכמובן שאני מדגיש שזה אינו מוגה).

תכריך כתי"י עם הגהות גוכתי"ק הצ"צ

בצילום של המא' מכת"י 1064 כתבת שהרישומים בצד הם מהצ"צ במקום שיש הגהות. ברשימה שבסו"ס מאמרי אדה"ז הקצרים עמ' תריג סוף הע' 20 כותב שיש הגהות גוכתי"ק הצ"צ על הגליון. האם נכון שיש שם רק הגהה אחת (או ב' הגהות) אבל לא כל הגהות שנדפסו באוה"ת וארא?

אם יש שם הגהות נוספות שלא צילמת, אנא שלחם אלי ע"מ להגי' האוה"ת. ואגב כך מצאתי בתוך האוה"ת שלי צילום מכת"י המצו"ב, וממנו למד אתה על אותו מאמר שבאוה"ת, וכך תוכל להוסיף לרשימה של מאמרי הצ"צ (אם אין לך ממקו"א). ויש רק דף א' ממאמר זה (הוא כרוך בסו"ס מא' השפלות והשמחה מר"א האמליער).

מאמר עבור ה"כרם חב"ד"

במטותא מנך ברחמין נפישין...

ונעוץ סופן בתחלתן בענין הזירוז על ענין הרמב"ם שהוא מהמאמרים היחידים שיהיו שווים לכל נפש (לבד מהסיפורים כו). ובהזדמנות זו אני מבטיחך בכתב יד שלא יוזכר דבר וחצי דבר מאותו אדם... ואע"פ שאני משתמש בחומר שקבלתי ממנו בזמנו, אני מעביר על מדותי מאימתא דציבורא (אך בכ"ז אעשה זאת בצורה שלא ייפגע, ואכמ"ל).

בברכה לכט"ס והצלחה

יהושע מונדשיין

("העורך של שנת תשמ"ז")

"שיודע טוב יותר" ממקצת החסידים

התמימים והישרים שחיו לפני

(מאה שנים...)

איגרת ה

מענת הרבי אודות "כרם חב"ד" / מאמר האחרון שאמר אדמו"ר הצ"צ
 בימי חייו / שינויים בהתחלות המאמרים בתו"א / שיחה עם "כפר חב"ד"
 / עריכת כתבה על הדרך מצותיך.

באיגרת זו בתחילתה, מודיע ר"י על מענת הרבי על ה"כרם חב"ד", שזה היווה
 לפועל את ההסכמה על הקובץ. כל כך תקפה אז השמחה על מענתו של הרבי
 עד כי איגרת זאת לא פתח ר"י כהרגלו בתיבות "שלום וברכה!", אלא מיד שש
 לבשר על מענת הרבי.

ב"ה, מוצש"ק תרומה תשמ"ז.

כבוד הרה"ח ר"א שי' מטוסוב,

מענת הרבי אודות "כרם חב"ד"

אם רש"ב לזין לא הודיעך, הריני לבשרך כי יצאה פתקא מכ"ק אד"ש (ב'
 אדר): ... המצו"ב נתקבל בעתו ות"ח ת"ח, וכדאי שיו"ל עד"ז בקשר לחדש ניסן
 (ב' או י"ג – אבל לא לכללם ביחד).

ואמר לרל"ג שמחמת קוצר הזמן לא ישלח בדואר, אלא יודיעני בטלפון.

ואתה חייב לדעת זאת הן מחמת שיש לך חלק בת"ח, והן כדי שתהא רגוע
 ותנוח דעתך מחשש הידוע (והרי אורך הזמן מוכיח שאד"ש המתין בתגובתו עד
 שיעיין ב"כרם", ומה גם שהי' מצד... קטרוג במכתב לאד"ש, שה"כרם" עלול
 להפריע להם וכו', ובטח גם זה הי' בשיקולי אד"ש עד שיעיין וכו').

מאמר האחרון שאמר אדמו"ר הצ"צ

בענין ד"ה החודש הזה, פליאתי היא באם נאמר סמוך לפטירה, איך אפשר
 שהוא נמצא ברשימה בסגנון כתיבת הצ"צ (ולא מרשימות השומעים), איך הי'
 בכדי שיעשה לכתוב המאמר, ומה ענין ב' הנוסחים. ובמטותא ממך לבאר הענין.

שינויים בהתחלות המאמרים בתו"א

אגב, במכתבינו הקודמים הי' ע"ד צילום כתי"ק הצ"צ ממאמר התו"א, ומה החידוש שבו. והנה ראיתי בהע' התמימים שכתבת ע"ד האם שינה הצ"צ מדיבור-המתחיל שנא' ע"י אדה"ז. והנה במאמר הנ"ל יש דוגמה מובהקת לשינוי.

שיחה עם "כפר חב"ד"

בענין ההצעה שהציע כפ"ח ושפב"פ ניסה לפשר וכו', האמת היא שהפשרה באה לפני ההצעה, דהיינו שאחרי ההדפסה שאלני פב"פ מדוע איני מסכים וכו', ואז השיבותיו שמעולם לא הציעו לי ולא דברו עמי לא במישרין ולא ע"י מלאך ולא ע"י שליח וכו'.

כתבה על הדרך מצותיך

אני תפלה שמאמרך ע"ד הרמב"ם יגיעני עוד קודם שיגיעך מכתב זה.

בברכה לכט"ס

יהושע מונדשיין

נ.ב. מאמרך ע"ד הדרמ"צ - לא ביררתי אצל ר' טובי' בלוי, אבל העורך אמר לי שיש לו מאמרים רבים שטרם פתח לקרוא בהם ואינו יודע אפי' מי שלח.

איגרת ו

עיכוּב ה"כרם חב"ד" בדפוס / מאמרי מהרי"נ ושאר בני אדמו"ר הצ"צ / ספר "בתים לבריהים" / מאמר עבור "כולל הצ"צ" / "כתבות" עבור ה"כרם חב"ד" / טופסים מיוחדים של ספרים וכתבי-עת / עוד על "כרם חב"ד" / מאמר "הרמב"ם באספקלריית חב"ד" / מאמר ע"ד הבעש"ט והחיד"א / המשך תער"ב / שיחות אדמו"ר מוהריי"צ

ב"ה, מוצש"ק שמיני, תשמ"ו

כבוד ידי"ע הרה"ח ר"א שי' מטוסוב,
שלום וברכה!

בתקופה האחרונה, בזמן הלחץ שהי' עלי בעריכת ה"כרם" (שבעוה"ר לא הצלחתי להוציאו במועדו לפגי חגה"פ), לא הספקתי להשיבך בפרטות על מכתביך, וכעת איני זוכר על מה השבתי ועל מה רק חשבתי להשיב.

עיכוּב ה"כרם חב"ד" בדפוס

וראשית אודיעך שה"כרם" מצוי כבר ימים רבים בבית הדפוס, אלא שהעניינים יגעים, מניעות ועיכובים רבים, חגה"פ עצר את העבודה, נוספו להם עניינים אחרים וכו' וכו'. וממש כואב הלב על שגליון המתאים כ"כ לחודש ניסן בכלל ולחגה"פ בפרט (מנהגים ושיחות וכו') יצא - בעזרתו ית' - רק לקראת פסח שני.

מאמרי מהרי"נ ושאר בני אדמו"ר הצ"צ

כמדומני כתבתי לך ע"ד מאמרי מהרי"נ שאצלכם, והנה עתה מצאתי את הרשימה ששלח לי רש"ב לוינ:

[1] מס' 180, מהר"ש, רחש"ז מלאדי, מהרי"נ ועוד.

[2] מס' 372, אחדים ממהרי"נ.

[3] מס' 441, מהרי"נ בדף 160, א.

[4] מס' 446, מהר"ש ואחיו, קו, א: מהרי"נ ומהר"ש פ' קרח תרכ"ז.

[5] מס' 591, דרוש אחד ממהרי"נ.

מכל הנ"ל נראה לי שאין רבים ממהרי"ג, ואולי תעשה עמדי חסד ותבדוק אם יש בהם מאמרים שיש בהם ענין (דהיינו שאינם רק מעניין ממכ"ע וסוכ"ע). ואולי תווכח שחלקם כבר נדפס באוה"ת...

וכן מרחש"ז הנ"ל, מה טיבו של המאמר, האם הוא ראוי להדפסה. וכן אם יש משאר האחים, דהיינו טשיקאוונע מאמר [ים] מכאו"א. ובפרט אם יש מרב"ש, ויהי' בטח נח"ר לאד"ש (בבית-רבי מביא כמה מלים מצוואתו, ומסתמא הילכו פעם העתקות בין החסידים, ואולי נמצא באיזהו מקומן).

גם אני משתוקק למצוא את ביאורו של הרא"ה מסטרושילא על אגה"ק נפש השפלה (שכתב בבית-רבי עד"ז).

ספר "בתים לבריחים"

ובענין הס' בתים לבריחים, שכתבת לי שלא מצאת שם מענין חב"ד, וציינתי לך למ"ש במגדל-עז שנבלע לתוך הס' הנ"ל מאמר הנדפס במאה-שערים (מגד"ע עמ' שכב), האם יש לך בירור נוסף. וכדאית היא הטרחה, שע"ז יתגלה לנו חסיד חב"ד נוסף בשנים קדמוניות, ואולי הי' חסיד במחתרת.

מאמר עבור "כולל הצ"צ"

איני מבין את תרעומתך על כולל הצ"צ שעדיין לא פתח המכתבים וכו', ואתה מדמה זה למי שיכתוב ל"כרם חב"ד" ולא אפתח מכתבו. אך הדמיון אינו עולה יפה, כי "כרם חב"ד" הוא דבר חי בעו"ה, ועורך שלא יפתח את מכתבי קוראיו לית דין בר-נש. אבל כולל הצ"צ אי"ז שהם עומדים לערוך הספר מבלי לפתוח את מכתבי האנשים ששלחו להם, אלא שכנראה הענין אינו מעשי ברגע זה, ולשם מה להם לקרוא עניינים שאינם על הפרק. אבל בשעה שיגשו לביצוע בפו"מ, אזי אין כל ספק שיקראו בכל המכתבים שנשלחו אליהם (ואולי כבר הגיע שלב זה וכבר קראו וכו'). ובכל אופן איני קורא עליך כדברך ש"נפלת בפח" (בינתיים עכ"פ...).

"כתבות" עבור ה"כרם חב"ד"

בא' ממכתביך אתה כותב "לקבל כתבות עבור הכרם מאנ"ש דמחננו – צריך לפעול בדרך התלבשות... תערוך רשימה של אלו שהם ביכולת ותפנה אליהם במכתב וכו'" עכ"ל. והנה אני אינני יודע אפילו אל מי לפנות! ובמטותא ממך להציע לי שמות, ואת פעולות הנדנוד אני מקבל על עצמי.

טופסים מיוחדים של ספרים וכתבי-עת

ב"כרם" אין נדפסים גליונות מיוחדים עם שמות הנמחקים אח"כ (וחשבתי לעשות כן בגל' הראשון בשם... אך שד"ל הניאני מכך).

ומה ששאלת ע"ד הלקו"ת שיש לך גליון שנשתנה וכו', לענ"ד דבר כזה יכול להיות בעל-ערך רק בא' משני אופנים: א] אם הספר כשלעצמו הוא יקר המציאות, אז קונטרס משונה יכול להעלות את ערכו עוד יותר. ב] אם הקונטרס המשונה נשמט או שונה בגלל צנזורה כלשהי, או ענין אחר שיש בו ענין. אבל לא אם נשתנה בגלל טה"ד וכד'.

עוד על "כרם חב"ד"

כבר הודעתך שענין הדרוש וארא כפי שיודפס, אינו מושלם, וכתבתי זאת במפורש על-אתר.

לע"ע תכניתי במקומה עומדת, להו"ל לקראת אלול את "תולדות התמימים", (אף שכפ"ח מדפיס זאת ג"כ - מסתמא מעותק שצולם מהעותק שלי במחניכם - אבל בהוספות רבות... ולקראת כסלו גליון שיוקדש לענייני אדמוה"ז וספריו הק'. וא"כ יוכלו מחקריך להשתלב שם באופן נעלה. ואם אצטוה להו"ל לתאריך אחר, אזי קרוב לומר שלא יהי' לא זה ולא זה, ואכמ"ל.

מאמר "הרמב"ם באספקלריית חב"ד"

מה ששאלת להודיעך דעתי על מאמרך ע"ד הרמב"ם ללא כחל ולא שרק - איני מבין מדוע אתה שואל על מאמר זה דוקא, ולא על מאמרך בענין עריכת הלקו"ת (ועתה גם בענין עריכת אוה"ת), הרי ענין הרמב"ם מחוויר לעומת מאמרים אלו! רבים יכולים לעשות ליקוטים (מי טוב יותר ומי פחות), אבל לחדור לעריכת הלקו"ת אני אפילו לא מסוגל להבין איך אתה עושה את זה... אם תאמר שאתה "פשוט" זוכר את כל הגהות הצ"צ, הרי זה לא יאומן. וגם אינני

מאמין שיש לך כרטיסים על כל הגהות הצ"צ. ואם בשעת לימוד הלקו"ת (או קריאתו) נתת לבך לבדוק במ"ש לעיל ולהלן, ואם מתייחס למאמרים בשמם או בשם הפרשיות וכו' וכו' הרי"ז חוש ריח בלתי מצוי שלא ידענוהו עד כה. ואם אתה זוכר את כל המקומות שאתה מציין אליהם, הרי"ז הפלא ופלא, וגם אם יש לך כרטיסים שבהם אתה רושם עניינים [כגון: מאמרי אדה"ז שהוגהו על ידו] הרי"ז משובח שאתה רואה מראש איזה עניינים ראויים לשים אליהם לב. ואם אכן זה כשלימות הרי"ז מפליא שהי' עליך לשם כך לעבור על כל כתבי הצ"צ כדי להיות בטוח שלא חסרת דבר!

יתכן וגם בליקוט בענין הרמב"ם השקעת עבודה זהה, אבל כשאני שם את עצמי במקומך נראה לי שליקוט כזה גם אני הייתי מסוגל לעשותו (שהרי כשנתקלים בדברי אדה"ז על הרמב"ם אי-אפשר שלא לשים אליהם לב), משא"כ העניינים הנ"ל אני מרגיש שלא הייתי יכול אפילו להתחיל לחשוב עליהם וכ"ש שלא הייתי יכול להתחיל לעשותם (כי הם דברים שבשעה שנתקלים בהם אין מקדישים להם תשומת לב, כנ"ל), ולכן התפעלותי היא מהנ"ל. אבל בוודאי יהיו כאלה שיתפעלו דוקא מעניין הרמב"ם. ואדרבה, הוא יותר שייך לקריאה והנאה.

אבל פטור בלא כלום א"א, וכאילו כדי לקיים "מצות" חז"ל מתוך שבחו אתה בא וכו'... בהשוואתך את נוסח הדפוס של דרוש וארא לנוסח הכתי"ק, מצאתי כמדומני עשרות שיבושים, מקלות שבקלות ועד חמורות שבחמורות. תיבות שנכתבו במקורן בר"ת ונעתקו בפענוח, וכן להיפך, וכמדומני שאפילו תיבות שדולגו. ומשהו שאינני יכול לשכחו: כשלמדתי המאמר בדפוס הרגזתי טעות אחת, שנכתב שם "הכל לפני המבייש והמתבייש". והנה טעות זו עברה את הגהתך ולא הערת עליה! ואפילו בתיבות כתי"ק אדמוה"ז נפלו טעויות.

יכולני שלא להעריך על כך "ולהשאיר ידידים טובים", אבל מחמת שני דברים אינני כולא הדברים בקרבי: א] מה שכתבת שאכתוב "ללא כחל וללא שרק" - אף כי בענין אחר, ב] אם הדבר הי' למעלה מכחך, לא הי' לי נעים לכתוב אליך. אבל בסה"כ מדובר בכך שהי' עליך להקדיש יותר תשומת לב לעבודה חשובה ואחראית שכזו דלאו כולא יומא אתרחיש להגי' לפי כתי"ק אדה"ז. והגם שיודע אני שעשית זאת בחפזון, אבל בכגון דא מוטב שלא לעשות כלל מאשר לעשות בחפזון.

ואלמלא טבעי שלא לסמוך על אף אחד, הרי הייתי מדפיס את המאמר בנוסח ששלחת, ולידו צלום הכתי"ק, ואנשים חטטניים [שכמותי] היו מחפשים טעויות

בנרות, והיו מוצאים בנקל. ות"ל, שומר פתאים ה', ונשמרתי מכך (בתקווה שלא ימצאו טעויות אחרי הגהתי...).

ואת והב בסופה.

מאמר ע"ד הבעש"ט והחיד"א

אתה מזכיר ש... כתב לי ע"ד הבעש"ט והחיד"א כו', וכדאי שתדע את הגדרתו למאמר זה: "תעמולה זולה שאינה מתאימה גם ל... חוסר טעם וחוסר ענין"! עד כדי כך. בתשובה למכתבו הראתי לו עד כמה אין דעותיהן שוות, ומה שהוא אצלו בשפל המדריגה הוא אצלי גבוה מעל גבוה. והמאמר הנ"ל הוא מהדברים שחשבתי שלמענם כדאי ליצור את הקובץ. כתבתי לו גם את דעתך (שבטח אמרת לו גם בע"פ), וכן הבאתי לו שתי עובדות, מרב א' מאנ"ש שבאו אליו זוג בע"ת והתוודו לפניו את עוונם שנסעו לחו"ל לקרוב משפחה, ונאספו שם ילדים רבים, וקראו עמם שמע-ישראל, ואח"כ נודע להם שהם אינם-יהודים... ומה גדלה שמחתו של הרב שהי' יכול להראות להם על מעשהו של החיד"א... (ואף שהוא רב מאנ"ש, לא ידע שזה נדפס בלקו"ש. ומכאן תשובה לאלו ששאלוני מה החידוש בכך, הרי כבר ידוע ומפורסם בלקו"ש. ומוכח שלא כולי עלמא לקו"ש גמירי).

עובדה שני' מאברך חסידי ידען גדול, שפגשני ברחוב, ודבר ראשון אמר לי ששמע כי מצאתי מציאה מפתיעה, דברי הבעש"ט על ז"מ ב"נ... הרי שזה נתגלגל לאזניו מפי השמועה, עד כדי כך הדברים הם בעלי ענין!

בכל אופן בטוחני שלעולם לא אוכל לצאת ידי כולם, מה שזה מקרב האחר מרחק, ובטוחני שעוד אקנה לי שונאים רבים אחרי שאפסול להדפסה דברים שאינם נראים לי ראויים לפרסום. והרי א"א לכתוב לכאו"א מכתבים ארוכים בביאור איך נראה לי שצריכים לכתוב, ומה לכתוב ומה לא לכתוב וכו'.

המשך תעור"ב

אולי ראית פעם מ"ש יעקב חזן (חתם בשם בדוי) ב"אהלי תורה" על ענין המשך תעור"ב, ועתה שלח לי בהוספות רבות, ולי נראה כל העסק כדברי חלומות שאין להם אחיזה במציאות. בשכלי המגושם אינני יכול להסכים לכד שנסיעתו של מוהרש"ב מליובאוויטש נתעכבה מחמת שרצה לגמור את הענין שבהמשך, אלא הי' זה מחמת שחיפשו מקום מתאים וכו' (אולי מלמעלה גלגלו כך את

העניינים, אבל מי גלה את אזנו של יעקב חזן מאחורי הפרגוד?). ובפרט שבלוח הי"י נאמר כי אמירת תער"ב נסתיימה בראסטאו ולא בליובאוויטש. ואם הענין מוכר לך, ואם יש בפין דברים - אנא הודיעני דעתך [הוספת המעתיק: ראה להלן באגרת מוצש"ק בלק, המשך לנידון זה. ועי' גירסתו המעודכנת של ר"י חזן בנידו"ז שנדפס בהוספות להמשך תער"ב הוצאת תשנ"ב].

שיחות אדמו"ר מוהריי"צ

אינני זוכר אם כבר כתבתי לך, אודות שיחות אדמו"ר מוהריי"צ משנת תש"ו ואילך שבשעתו נתפרסמו בהעתקת מכונת-כתיבה או אף בסטענסיל, ובדעתי לערוך להם השוואה בעז"ה. והאמת שיש להשוות גם את השיחות שעד שנת תש"ה ועד בכלל, שנדפסו כבר, כי נעשו שם השמטות רבות ולא תמיד בהגיון רב [הצנזור הראשי הי' ריל"ג, כפי שנוכחתי בשעת ההכנה לדפוס של שיחות תש"ה, שהייתי אז קרוב אל החלל].

בברכה לכט"ס
יהושע מונדשיין

איגרת ז

מאמרים עבור ה"כרם חב"ד" / ספר "שני המאורות" / רשימת "ויגבה לבו" / המשך תער"ב / מאמרי בני אדמו"ר הצ"צ / לשון אדה"ז על "דברי הה"מ בסוכות האחרון" / ציוני אדמו"ר מוהרש"ב למאמרי ה"דרך מצותיך"

ב"ה, מוצש"ק בלק, תשמ"ז

כבוד ידי"ע הרה"ת ר' אלי' שי',
שלום וברכה!

הריני מאשר בתודה קבלת ג' מכתביך,

כן הגיעני מאמרי אדמוה"א במדבר ח"ג שבעריכתך. הזדרזתי לעיין במילואים שבסוף, נהנתי לקרוא בהם, אבל לא מצאתי מה להעיר (הערות דחביבותא). (וע"ד החסיד י"י ייעסיל סאן שפאקסימיליא מהביכעל שלו נדפסה שם, ושלחת לי בנפרד - איני יודע מאומה).

מאמרים עבור ה"כרם חב"ד"

בדבר מאמריו של הת' ... הנה אני מכירו משכבר הימים, ואינך צריך להציגו. וגם מ"ש ע"ד ... חלילה לי לקבוע היחס אל המאמרים ע"י חשבונות ... אם הדברים ראויים לדפוס, יודפסו ... ואם אינם ראויים - לא יודפסו גם אם הכותב גדול כעוג מלך הבשן (זה אצלי בהחלט הלב, אבל מסופקני אם אוכל לעמוד בכלל האחרון גם כשיבוא לידי למעשה). והרי פשיטא שהת' הנ"ל מסוגל לכתוב דברים שאחרים זולתו אינם יכולים, אפילו אם הם למעלה מגיל 40.

וכמובן שצריך לדון כל מאמר לגופו, ועד"מ ב' המאמרים ששלחת ממנו, הרי הראשון שנתקבל אצלי הוא ע"ד מאמרי תקס"א, ועם כל חשיבותו אין לו מקום ב"כרם חב"ד" מחמת כמה טעמים, והעיקר שהוא "חצי דבר", לא זו בלבד שהנ"ל ... לא שלח דבר שלם (ההקדמה לפני גוף הרשימה כוללת רק שני עמודים, וניכר

משם שחסר ההמשך), אלא שהענין כולו הוא "חצי דבר", מחמת שעוסק בשנת תקס"א לבד. ואת מי זה מעניין? ראשית, זה אינו שייך לקריאה, ורק מתי מספר (ממחניכם הט') נזקקים לביירוים אלו. שנית, שנה אחת בלבד אינה ענין.

ואילו היתה לו רשימת כל השנים (כמו שכתבתי לך פעם עד"ז), הרי הי' זה "חפצא" וחת"כה הראוי' להתכבד, ואפילו אם לא יטרחו לקרוא בזה, אבל החיבור כשלעצמו הוא בעל חשיבות. וראוי העתון להתכבד בו אפי' אם הכותב הוא צעיר כצעירתו.

אלא שבמקרה כזה (אם יקרה ביום מן הימים) אבקש אפשרות שכל המתעסקים בשטח זה יעיינו ברשימה לפני ההדפסה, ויתווכחו ביניהם (בשעת הצורך), כדי שיעלה בידינו דבר נאה ומתקבל על דעת כולם, ולא לפתוח אח"כ בוויכוחים מעל דפי העתון.

ספר "שני המאורות"

המאמר השני, ע"ד ס' "שני המאורות", מחמת שהנושא כשלעצמו הוא דבר שלם, הרי יש מקום להדפיסו. עדיין לא עיינתי בו, וגם לכשאעיין בו בעזרתו ית' הרי שבוודאי לא תהיינה לי הערות לגופו של ענין, אלא רק עריכה מסודרת של הלשון וכד'.

ובענין רשימות שיחות מוהרי"צ נ"ע, הריני מודה לו ולך על הרשימה.

רשימת "ויגבה לבו"

ומענין לענין באותו ענין, מאמרך (בהערות וביאורים? בהעלותך תשמ"ז) אודות הרשימה ויגבה לבו כו'. אילו היית יודע כי לא' מאנ"ש יש העתקה נוספת מרשימה זו (אולי בשניוים זעירים), וגם היא בגוף כתי"ק שקשה להבחין בו האם הוא להצ"צ או למי מבניו הק' - היית בוודאי מסתבך עוד יותר... ואולי אזכה בעזרתו יה' לקבל צילום מהנ"ל, ואשלחנו לך.

ועוד לענין מה שכתבת שם, יעוין בס' תשבץ קטן שקבלה בידם שכל הנמסרים להריגה עקה"ש ה"י, אינם מרגישים יסורים בשעת מעשה (ויש בזה אריכות בספרי חוקרי זמננו, ואכמ"ל).

המשך תער"ב

בענין ר' יעקב חזן, הוא הי' ימים אלו באה"ק ושוחחתי עמו. אמרתי לו כי

מאמרו נחלק לעיון ובדיקת המשך תער"ב (מתי נכתב, מתי נוספו הגהות, מתי נערך וכו') מחד גיסא, והשערות פורחות באויר מאידך גיסא. החלק הראשון הוא חשוב ומסתמא בדוק ונכון, ולפיכך ראוי להדפסה (בגליון שיוקדש למוהרש"ב נ"ע). אבל החלק השני לבד זאת שהוא אינו מבוסס, הרי בשני דברים הוא עומד בפני סתירות חמורות! א) לדבריו סיים אדנ"ע את החלק שנאמר, בליובאוויטש, ואילו בלוח הי"י נאמר מפורש שאמירתו נסתיימה בראסטוב (הנ"ל הופתע למשמע הדברים, ולדבריו מ"ש בהי"י צע"ג, מאחר ואותה שבת שעלי' נאמר בהי"י שהיא היתה בראסטוב, הרי ידוע שהיא היתה עדיין בליובאוויטש). ב) לדבריו נתעכב אדנ"ע בליובאוויטש כדי לסיים את החלק שנאמר בליובאוויטש דווקא. אמרתי לו כי לאנשים בערכנו קשה להמציא טעמים רוחניים. ומה גם כשאנו קוראים באג"ק על הדברים הגשמיים שערכנו את הנסיעה, ומה לנו להמציא טעמים רוחניים. זה אולי טוב לומר בפארבריינגען, אבל לא בתוך מאמר מחקרי מבוסס.

והשיבני הנ"ל כי כל החלק "הרוחני" של מאמרו אינו חשוב לו, והעיקר הוא החלק המבוסס. ולפי"ז סביר שיודפס בגליון המתאים (וטוב שכתבת לי על שהענין נוגע לו מאד).

לא זכור לי שכתבת לי אי-פעם עד"ז שגם דברי חלומות אפשר להדפיס בתור השערות. אבל לענ"ד יש סברות ויש סברות, יש השערות ויש השערות. וא' הכללים של תורת ההגיון הוא שכשם שאין ערך לסברא שא"א להוכיחה, כך אין ערך לסברא שא"א להפריכה (דהיינו שא"א להכחישה מחמת שהיא מסוג כזה שאינו ניתן להכחשה, כגון מחשבות ורצונות).

וכגון אם תכתוב השערה בדבר הכותרות בלקו"ת, שמחמת הבחור הזעזער נשמת וכד', הרי"ז ראוי להקרא "השערה". אבל אם תאמר שכותרות מסויימות נשמטו כדי שהגימטריא של הכותרות הנותרות תעלה לסך מסויים - הרי לא יצא מכלל סברת הכרס לכלל השערה (ורק אם הדברים ייאמרו ע"י גברא רבה - כגון רלו"צ אבי כ"ק אד"ש - יש להם ערך, אפי' אם הוא עצמו יהי' סבור שלא זה הטעם האמיתי, אלא ע"ד רמז וכד').

מאמרי בני אדמו"ר הצ"צ

אתה חוזר שוב לענייני מאמרי מהרי"נ, ואעשה כן גם אני. אני איני מבקשך אלא לעלעל בביכלאך להנאתך, ואם המצא ימצא מאמר בעל ענין רב (ע"ד

המאמר להבין ענין אהבת ישראל) מאחד מבני הצ"צ, הודיעני נא על מציאותו, ומכאן ואילך אתה פטור מלהתעסק בו.

ואף כי לענ"ד קשה למצוא מאמרים מעניינים שאינם ידועים עד כה, כי לאנ"ש הי' חוש ריח למאמרים אלו, וכגון המאמר הנ"ל ממוהרי"נ (וה"ה למאמרו ע"ד סדר התפלה שנדפס באוה"ת) שנעתקו בהעתקות אין ספור, עד כי נשכח מקורם. וה"ה לכמה ממאמרי הרא"ה מסטרושילא (ולפי"ז צ"ע מדוע לא נתפרסם מאמרו בביאור אגה"ק נפש השפילה, וגם לא נדפס בעבודת הלוי). ולכן אין לי ציפיות גדולות, אבל רק כדי להרגיע את רוחי ולדעת שעשיתי את המוטל עלי כדי להעלותם מתהום הנשי'.

איני זוכר אם כתבתי לך פעם, שמצאתי בא' הביבלאך מאמר שנרשם בראשו "מאמר רז"א", ונודרזתי מיד לשלחו בשמחה לכ"ק אד"ש. אח"כ מצאתיו אות באות במאמרי מוהר"ש [בתוספת הערה אחת], ואח"כ מצאתיו נדפס באוה"ת...

לשון אדה"ז על "דברי הה"מ בסוכות האחרון"

ת"ח על המאמר בענין דברי הה"מ בסוכות האחרון. אתה כותב שעדיין לא עיינת בדבריו לדעת האם הכוונה לענין עושה שלום או נפשות עשו, ותקוותי שלא תשכח לעיין כשיהי' הזמ"ג (לענ"ד, ללא עיון כלל, נראה שלשון ראשון עיקר [דהיינו בענין עושה שלום], שהרי"ז מובא כו"ב פעמים בשם הרה"מ, משא"כ ענין נפשות עשו. ואם תמצא גם ענין נפשות עשו בשם הרה"מ, הדרא קושי' לדוכתא). ועתה עוינתי מקופיא, ולא נראה לי מופרך לומר שתורת הרה"מ כללה את שני הענינים גם יחד. בכל אופן קשה לומר שענין נפשות עשו אינו מתייחס אל דבריו בסוכות האחרון. ואפשר שענין נפשות עשו נא' בסוכות האחרון, אבל ענין העושה שלום (שבאותו ענין) נאמר פעמים רבות.

ועתה הריני מצפה להערוותיך על "כרם חב"ד" השני.

בברכה לכט"ס והצלחה בעבוה"ק
יהושע מונדשיין

אגב, ציינתי אליך לאג"ק מוהרש"ב המציין לבאוה"ז (לאדמוה"א ולהצ"צ) ולדרוש כתפוח וכו', ונתעוררה אצלי שאלה: האם אי פעם מציין אדנ"ע לדרושי

ספר המצוות? נניח שנמנע מלציין לספר הנדפס (מטעם הידוע - אף כי לא נמנע מלהשתמש בו, ואף בקש לשלוח אעליו לדאטשע כו', כמ"ש באג"ק), אבל הדרושים הנ"ל היו נפוצים בריבוי העתקות, והספר נדפס רק בשנותיו האחרונות של מוהרש"ב, ותמיד רגיל לציין לדרושי הצ"צ שבכתובים, האם אין זה מוזר שלא יציין להם? וכל השאלה היא באם אמנם אינו מציין, אבל יתכן שבאיזהו מקומן מביאם, ואולי אף פעמים רבות. האם יש לך בירור בענין זה?

איגרת ח

ביבליוגרפים אינם מתייחסים לכריכות / הערות על ה"כרם חב"ד"
 / זהירות בכבודם של משפיעים / לא להוסיף תוארי רבנות / תיקוני
 עורכים / שברון לב על ספרי חסידות שאין הפנאי ללומדם / ימי שנותינו
 בהם שבעים שנה... מי יודע אם ימי שנותינו יספיקו...

באיגרת זו כותב ר"י אודות המשפיע ר' ניסן, וזהו במענה למה שסיפרתי
 אליו בסוף מכתבי אשר השתתפתי באותו שבת בהתוועדות של חסידים
 מבוגרים ממני שכמה מהם ישבו ודיברו בערגה אודות ר' ניסן, ואני שנכשלתי
 אז באמירת "לחיים", הפטרתי "משפט" קצר אשר ר' ניסן היה אמנם צדיק
 גדול אבל מדותיו לא היו בשלימות והלא גם על הבינוני אמור בתניא כו'.
 כמה מהנוכחים, שהדברים לא ערבו לאוזנם, קפצו ממקומם עד שנמלטתי
 פן יסקלוגי כו'. וביודעי את ר"י ז"ל שהוא תלמיד ותיק של המשפיע ר'
 שלמה חיים, כתבתי לו בסוף מכתבי בבחינת המכסה אני מידידי כו' מה
 שקרה לי באותו יום וכי טוב שאני עדיין בחיים כו'. ואכן תשובתו המצופה
 לא יאחרה לבוא, אך מה שהופתעתי הוא מסגנונו ההומוריסטי שהוא חישב
 ומצא אשר על מעידתי זאת יש בידי אך ורק "תיקון" אחד, והיא שאוסיף
 בכתיבת מאמרים עבור ה"כרם חב"ד" שבעריכתו, ורק אז בטוח הוא שיסור
 עוני וחטאתי תכופר... [האמת אגיד כי בהעתקתי כעת אגרות אלו, סברתי
 מתחילה להשמיט כל הענין הזה בנוגע לר' ניסן, כי הלא עיקר יחודיותו של
 ר"י ז"ל הוא בענין מחקר וספרות וספרים כו', ולא כ"כ בעניני מחשבה וכתובת
 שיחות מוסר. אולם שוב ניחמתי כי הלא מדפיסים אנו כאן המכתבים ככתבם
 וכלשונם, ואף מ"דברי החולין" של ספרא רבה יכולים אנו ללמוד דברים רבים
 הן מסגנון הכתיבה וגם על הלך המחשבה של הכותב וכיו"ב].

ב"ה, יב אלול, תשמ"ז

כבוד ידי"ע הרה"ח ר' אלי' שי' מטוסוב
 שלום וברכה!

מכתבך מר"ח מנ"א נתקבל אחרי שכתבתי לרש"ב לויך בדבר העדר המענה

ממך. ותבין את תמיהתי, שהרי הייתי ממתין ומצפה יום יום לתגובתך על ה"כרם" השני, וכן אישור למה ששלחתי.

וצר לי שאתה מצמצם בכתיבה עד כדי כך שאת מכתבך אתה פותח בהחלטה שלא להאריך, וכשנכשלת והארכת יותר ממה שחשבת, אתה מתנצל על האריכות...

ביבליוגרפים אינם מתייחסים לכריכות

במה שהביבליוגרפים אינם מתייחסים לכריכות, הענין הפשוט הוא כי בדרך כלל יצאו הספרים ונמכרו בלתי מכורכים, ואח"כ הקונה כרך לפי יכולתו והישג ידו, ולעתים כרך כמה ספרים בכרך אחד. ספרים כרוכים בכריכה מקורית נעשו רק בודדים, ליחידי סגולה (כך הוא ברוסיה-פולין עכ"פ, ובדפוסי איטליא איני יודע). וא"ב אין לביבליוגרפים מה להעיר על כריכה שאינה זהה בכל הטפסים.

אבל כשיש כריכה מקורית שיש בה ענין לרישום הספר, כגון שמוטבע בה מספר החלק, או שנת ההדפסה - כמובן שהביבליוגרפים לא יתעלמו מכך.

ובדבר כריכת התניא המקורית, ראה בביבליוגרפיה לתניא תר"ס שציינתי זאת וגם צירפתי צילום. ושום ביבליוגרף לא יוכל להתעלם מכך, שהרי זה המקום היחידי שנזכר "תומכי תמימים" במהדורת תר"ס.

הערות על ה"כרם חב"ד"

שוב חוזרני להערות על ה"כרם". ממש כואב לי העדר ההתייחסות בכתב של אנ"ש. קח לדוגמה את הערותיו של ישראל שמעון קלמנסון, הרי הן הערות טובות וחשובות, אבל אם לא הי' לו שליח נאמן להולכה כמוך, או אם לא הי' מוצא את פיסת הנייר הקטנה, הרי שלא הי' טורח לשלוח ההערות. וכמוהו בודאי עוד רבים שיש להם מה לומר, והם נזכרים בכך רק כשנפגשים במקוה, ואם אין נפגשים הרי שההערות יורדות לטמיון, ורק כעבור כמה חדשים (כשנפגשים...) נזכרים: היתה לי הערה חשובה ושכחתי אותה...

והרי זה ממש לא יאומן שעל "כרם" המקיף כ"כ הרבה ענינים לא יהי' לאנשים מה להעיר (בבנין או בסתירה), ולבד ממכתבו של קלמנסון קבלתי רק עוד מכתב אחד בלבד! (ובו ב' הערות).

אודות המשפיע ר' ניסן

בענין ר' ניסן. אני הק' איני נמנה על חסידיו משני טעמים: א) לא למדתי אצלו, ורק הייתי נוכח בכמה מהתוועדותיו באחת השנים שנודמנו ל-770 באותו זמן. ב) חסידי ר' שלמה חיים קעסעלמאן לא נמנו עם חסידי ר' ניסן, ואף היו מקניטים את חסידיו וכו'.

אבל עכ"ז, אילו הייתי נוכח באותה התוועדות שפלטת מלים אשר לא כדת, הרי גם אני הייתי סוקל אותך. אחת מדרכי היצר הבדוקות ומנוסות הוא להטיל דופי במשפיע בענינים צדדיים, וכחה של תחבולה זו הוא עצום, שאז התלמידים פוטרם א"ע מביטול אל המשפיע, שהרי איך אפשר להתבטל אל מישהו שיש לו חסרון כזה וכזה. והדוגמאות הן למכביר, ואין טעם להאריך.

יודע המאמר "ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות", ומקשין העולם, איך אפשר בליצנות אחת לדחות מאה תוכחות, ומתרצין שהליצנות היא מהמוכיח, והיא ליצנות אחת, אבל כשמתלוצצים מהמוכיח הרי בדרך ממילא אין ערך למאות התוכחות שידבר מכאן ואילך.

ואין עצה ואין תבונה אלא להתעלם מהחסרונות של המשפיע, לקבל ממנו את מה שיש לו ואין לי, ולהכיר בכך שהחסרונות שלי גדולים מהחסרונות שלו.

ומעשה בר' שמרי' גו"א שטען לפני כ"ק אד"ש שצריכים להעביר את רש"ח קעסעלמאן (שהי' בן הדור הישן) ולמנות תחתיו משפיע צעיר ומודרני, והאריך לבאר בפרטות את כל חסרונותיו של רש"ח. וכשסיים אמר לו אד"ש: "איך האב אויך חסרונות..." וד"ל.

ובשנת תשכ"ד (כמדומני) ביאר אד"ש הסיום דמס' סוטה, לא תיתני ענוה דאיכא אנא, שאם יש לו לאדם מושפעים המחזיקים אותו לעניו, אזי אסור לזולתו ליתני ("לצעוק בראש חוצות" כביאור אד"ש) שאין לו ענוה, אפילו אם האמת היא כן שבטלה ענוה ואותו משפיע אינו עניו כדבעי.

אשר על כן, אם יושבים אנ"ש ומדברים במעלותיו של משפיע, ומתעוררים, ולומדים ממעשיו הטובים, הרי כשבא אדם ועושה מעשה עמלק וזורק מלותיו (מלשון מלה ודיבור) כלפי מעלה - ובפרט אם נמצאים שם נערים צעירים - הרי שראוי הוא שישקלוהו (והטעם לסקילה דוקא י"ל כי הוא גרם לשומעים לב אבן, ולכן ורגמוהו באבנים).

ומה יעשה ויחי', יכתוב מאמרים ל"כרם" בעניני חסידות דרבוה"ק, וכל אות היא אבן, וסר עונו וחסאתו תכופר.

לא להוסיף תוארי רבנות

מצו"ב הערות על דבריך בענין הזוה"ק, ואם תרצה תמסור לפרסום, אבל בתנאי כפול ומכופל שלא יוסיפו בחתימתי תואר רבנות (שהרי היום כולם רבנים, והכבוד הוא שלא להיות ככולי עלמא) ולא תואר "עורך כרם חב"ד" ולא שום תואר שהוא (ואם רוצים בדוקא, אז שיכתבו "תושב שכונת מקור ברוך בירושלים ת"ו" או "בעהמח"ס תורת חב"ד לתניא ולספרי ההלכה דאדמוה"ז, ומגדל עז, ומהידר ד"ה אל תצר, אמ"ב ח"ג, יפה שעה אחת, ובעל מאמרים ב"סיני" ו"עלי ספר" ו"מוריה" ו"בטאון חב"ד" ו"די אידישע היים" ו"תרביץ" ו"ציון" ועוד ועוד" - וכל קיצור בהנ"ל הוא קיצוץ בנטיעות ר"ל וממעט את הדמות ח"ו). (שכחתי למנות את "שבחי הבעש"ט").

תיקוני עורכים

ועוד הערה לך לבדך, כתבת בנושא הנ"ל את המשפט "וכמדומה שנקרא ג"כ "זהר גדול" בספרי הקדמונים" עכ"ל. ואילו הייתי עורך הייתי נוזף בך על משפט שכזה, והייתי מתקנו: "וכמדומה שגם בספרי הקדמונים נקרא 'זהר גדול'". ההבדל קטן, אך ראה כיצד הדברים משתנים מן הקצה אל הקצה.

שברון לב על ספרי חסידות שאין הפנאי ללומדם

והריני כותב ספרי הצ"צ אשר אצלי, ותודיע לי מה שחסר, והלואי ואזכה לכה"פ לדפדף בכל הספרים הק' הללו, שכל כרך נוסף שיוצא הרי חדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא ושברון לב מסטרא דא על שאיני רואה איך אוכל בדרך הטבע ביום מן הימים לקרוא בהם. ולא מצד מדת חסידות, אלא מצד חוקר ההסטורי' שבי, כיצד אפשר שיהי' כתוב בספרים מה אמר הצ"צ ביום פלוני, ואני לא אדע...

ימי שנותינו בהם שבעים שנה... מי יודע אם ימי שנותינו יספיקו...

זכרתי ימים מקדם, בשבתי בשבת תחכמוני בישיבה הק', והיתה שאיפה כמוסה בלב ללמוד את כל ספרי רבוה"ק (ולא ידעתי אז אודות הביכלאך), והדבר הי' בהישג יד: תו"א, לקו"ת, שני כרכים של מאמרי אדה"ז, ספרי אדמוה"א (אבל עליהם לא חשבתי, מאחר והם לא ניתנו אפילו לראותם בלבד, ונחשבו

כאילו אבדו מן הארץ), דרמ"צ, אוה"ת בראשית לא הי' בנמצא (עד שנדפס מחדש ע"י קה"ת) ושמות-בא מעולם לא הגיע לאה"ק. מאמרי מהר"ש, מעט ממאמרי מוהרש"ב, וכמה כרכים של מוהרי"צ. וכשמחלקים הכל לימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' הרי שניתן לעמוד בשאיפה זו. אבל בזה"ז מי יודע אם ימי שנותינו יספיקו כדי ללמוד רק את שמות הספרים והכרכים.

ואלו הנמצאים אצלי מספרי הצ"צ: בראשית (ז' כרכים), שמות (ח" כר'), ויקרא (ד' כר'), במדבר (ו' כר'), דברים (ו' כר'), מג"א, שה"ש (ג' כר'), תנ"ך (ב' כר'), בה"ז (ב' כר'), מארו"ל, סידור, יהל אור.

ומספרי מהר"ש החדשים יש לי: תרכ"ז, תרכ"ח, תרל"ו (ח"ב). ואיני יודע אם נדפסו כרכים נוספים (אדומים) שיש בהם נוספות על המהדורה הישנה.

בברכה לכט"ס וכוח"ט
יהושע מונדשיין

איגרת ט

ציוני ד"ה" בתוך דרושים שבתו"א / מכון להדפסת כתבי-יד / מאמר
 "כמשוש חתן" / ספרי רמח"ל בתורת חב"ד / הערה במאמרי אדה"ז
 הקצרים.

באיגרת זו כותב ר"י אודות מכון להדפסה שביקשו ממנו להיות בה עורך ראשי. ובמכתב מאוחר (כ"ח תמוז) הוא כותב שוב: בענין המכון, עדיין יש חבלי לידה רבים, וכבר הספיקו להסתכסך קודם הקמתו (כי נועדו לו שני ראשים, ... מצד אחד, ... מצד שני, וכ"א אומר אני אמלוך וכו'. וכנראה שיצטרכו להסתפק בראש אחד, ואז יהיו פחות כספים כו'). ולכך אל תראה במ"ש אליך מכבר בתור הזמנה, אלא רק גישוש והעלאת רעיונות לעתיד. וכמוכן שהכל בכל-יאמר ובל-יגיד. ע"כ. לפועל אחרי כל "חבלי לידה" הנזכרים כאן, ת"ל הוקם המכון וגם קרם עור וגידין, ובעריכתו הראשית של הר"י זכה המכון להוציא לאור כמה ספרים נאים וחשובים, ובאיזה מהם השתתפתי בעריכתם, ולא כאן המקום לפרט יותר. [וזאת להודיענו אשר גם "מכונים" להדפסת ספרים לא פסח עליהם הגורל של כל שאר מוסדות, ועליהם לעבור "תהליכי ייצור" הרגילים בכל מפעל חדש, וכמנהג גוברין יהודאין...].

ב"ה. כ' סיון תשמ"ח.

כבוד יד"ע הרה"ח ר' אלי' שי' מטוסוב
 שלום וברכה!

מסתמא קבלת מכתבי שבו הודעתך כי כל מכתביך הגיעוני בשלום. ועתה הגיעני גם ההערות השייכים לד"ה בחודש השלישי, ועל הכל ת"ח ת"ח.

ציונים בתוך הדרושים שבתו"א

והנה בסוף ד"ה הנ"ל ישנה הע' לעיין בד"ה והי' מדי חודש וכו'. בדקתי בדפוס הראשון, וגם שם היא נמצאת. ואילו על הגהה אחרת [שאיני זוכר כעת מקומה, ומסתמא כתבתי עד"ז במאמרי ע"ד התו"א] כותב אד"ש שהיא נוספה

רק במהדורה השני' של התו"א. ואולי יש מקום להעמיק בזה, וכן שייך לענין הידוע בהבדל בין ד"ה לבין ע"פ, שכאן ד"ה הוא לכאור' לא נדפס.

מכון להדפסת כתבי-יד

בי"ד סיון נודע לך על מכון להוצאת כת"י בראשותי, ואני בי"ט סיון עדיין לא ידעתי מאומה ע"ד המכון, ובאותו יום התקשר אלי ... שהוא מייסד המכון וראשו וכו' והציע לי להשתתף, וכעבור כמה שעות שוחחתי עם ... והודיעני כי הוא הוא המנהל הרוחני ולי אין שום דריסת רגל וכו' ובמוצש"ק שוחחתי שוב עם ... ואמר לי כי הוא בראש ו... אין לו אפי' זכות פתחון פה וכו' וכו'.

ועכ"פ במקרה הטוב ביותר אהי' אולי א' הראשים, ולא הראש.

ובכל אופן אין זו הפעם הראשונה שאני נודע מני. על עתידי עוד לפני שהדברים יורדים לעוה"ז. ואכמ"ל.

וכמוכן שכל התדברות הנ"ל היא חשאית, ואם אני עברתי על כל-יגיד, אתה מסתמא לא תעבור.

מאמר כמשוש חתן

בקשר לדף המצורף מד"ה כמשוש חתן, לא פירשת שאלתך כלל. ואיני יודע האם התאריך מוקשה לך, או איזו חתונה וכו'. ואם בקשר לקריאת התיבה שאחרי ק"ק ליבאוויץ, הרי [באם הצילום המשובש לא קטע שם משהו] נלענ"ד שזה יצ"ו ועוד קשקוש כמו בתיבה סליק [אלא ששם זה חלק מהקו"ף, וכאן קשקוש בפ"ע?] ואם בקשר לסיום אז תשמח בתולה, כנראה שזו מליצה בעלמא בקשר לחתונה, או בקשר למאמר אחר [בדף שאחריו].

ויותר מזה איני יודע ואיני מביין מאומה.

ספרי רמח"ל בתורת חב"ד

בקשר למה שכתבת על ספרי רמח"ל, וציטטת מאוה"ת ענינים עמ' שטו. איך אתה מבאר את העובדה שבאהל רח"ל ח"א עמ' 74 מביא את הדברים הללו ממש מד"ה ועשית שבועות???

והארכת בשאלה, כדי שתבין עד כמה חשוב לי המענה, ואל תסיע דעתך מענין זה!!!

הערה במאמרי אדה"ז הקצרים

בס' מאמרי אדה"ז הקצרים פ' בהעלותך (ע' פג) קרוב לסופו: כידוע לי"ח שהלב ל"ב אורות ח"פ הוי' עכ"ל.

ולא זכיתי להבין, ואודה לך אם תציין לי מ"מ, או שתראה בא' מכתה"י נוסח מתוקן יותר.

ומסתמא עיינת גם במ"ש ע"ד המשכת האורות שע"י סוכה שלא כהלכתה (ששלחתי לאהלי-תורה).

בתודה מראש ובברכה לכט"ס

יהושע מונדשיין

נ.ב. המכון המדובר אינו רק לכ"י, אלא בעיקר ... וכו' וכו'. ואם תוכל להקדיש מזמנך, הרי שגם אתה תוזמן ליטול חלק בעבודה בשכר גשמי, וכן אם תציע מועמדים נוספים וכו'.

איגרת י

פשר כתיבתו זו: פעם אחת במוצאי מנוחת השבת, נחה עלי רוח השעשוע ואת מכתבי לר"י החילותי בחרוזים. ובמכתב מענתו אליי הוא פנה אליי ג"כ בסיום האיגרת בלשון חרוזית: "ובאור לחמישי, אשפכה נפשי, לפניך אישי, ואביע רחשי, מלבי ומראשי, שתמלא בקשי" וכו'. ומתוך שאר חרוזיו במכתבו אליי הבנתי כי הוא לועג לסגנון כתיבתי זאת, וע"כ כתבתי לו בנימת התקפת-התגוננות: מילא אני, הלא גדלתי בשדה השליחות במדינת אחינו הספרדים כו'; אבל אתה, תלמיד המשפיע ר' שלמה חיים, מה לך ולשיר ופיוט? ועל כך הוא ענה לי בסוף מכתבו בנוסח סאטירי זה המוצג כאן. האמת אגיד שמאז העמידני ר"י על מקומי למדתי את לקחי ופסקתי ולא יספתי עוד להתנסות בכתיבה פיוטית ובדברים שהם מעל ומעבר אליי. ונמצאים באמתחתי עניני שירה ופיוט שכתב ר"י לרגל אירועים משפחתיים, אך לא הי' חפצו בפירסום הדברים, ורצונו של אדם זהו כבודו. בפעם הזאת (שלא כבאגרות הקודמות) אני מציג כאן רק את סיום וחתומת האיגרת, בצורה בה התקבלה, ולא את כל פרטיה.

*

תמיהתך על כתיבתי בחרוזים אינה מובנת לי: וכי כל מה שטעמתי מחכמת הלימודיות, מהמשפיע רשיח הוא?
וטענתך שזו חכמת הספרדים ומה לי להם, הזכירה לי את חרוזיו של הראב"ע הספרדי שכתב במענה לחרוזים ששלח לו ר"ת האשכנזי, וז"ל:

וְיִי הַבְּיָא לְצַרְפְּתֵי בְּבֵית שִׁיר, וְעֵבֶר
וְרַמְקוֹס קוֹדֵשׁ וְרַמְס,
וְלוֹ שִׁיר יַעֲקֹב יִמְתַּק בְּמוֹ מִן אֲנִי
שְׁמֵשׁ, וְחַם שְׁמֵשִׁי וְנַמְס.

כלומר, שזו טענה עתיקה כלפי האשכנזים שאין להם מה לחפש בשדה השיר (ולא הועילה לצרפתים הקירבה הגיאוגרפית לספרד), ואעפ"כ הם המשיכו בשלהם, ודחקו ונכנסו עכ"פ תקוותי שלא נפגעת מחרוזי כפי שהראב"ע נפגע מחרוזי ר"ת, שחשב שרוצים להראות לו שהוא אינו המשורר היחידי, ור"ת נאלץ להתנצל ולהתרפס לפניו וכו'.

בברכת כטי"ס
יהושע מונדשיין

- תדפיס מ'הערות וביאורים' -

(פ' שמות ה'תשע"ה)

הערות בספר "המסע האחרון"

הרב אלי' מטוסוב

חבר מערכת "אוצר החסידים"

זכרון ללידיד: לפני שבועיים נודע לנו על פטירתו של ידיד וחבר נאמן, הר"י ז"ל מונדישין. אין כאן המקום לכתוב על פועלו של הר"י בהפצת תורת רבותינו נשיאינו, וגודל מפעליו להגדלת כבוד תורת החסידות בחוגים רחבים ובקרבת אנשי אקדמיה, וכן אודות חידושי המהפכניים בחקר ההיסטוריה של החסידות וקורות ימי החסידים, יעידו על זה ספריו הרבים ומאמריו שנתפרסמו מעל גבי בימות רבות, ואין לנו צורך ביותר מן גודל החיבה והעידוד שייחס כ"ק רבינו אל ספריו ועבודותיו של הר"י, ועוד חזון למועד בעז"ה. אך בכל זאת מכיון שזכרו אינו מש מאתנו, רציתי לדון כאן קצת על אחד מספריו. נקטתי את ספרו האחרון, הוא ספר "המסע האחרון" (וקשור ג"כ לימי כ"ד טבת ה'בעל"ט, ולמוצש"ק פ' שמות עת הסתלקות רבינו הזקן בשנת תקע"ג), ונדון קצת על תחילת הדברים בספר זה. רוב הערותיי דלקמן היו למראה עיניו של ר"י ז"ל ברצף התכתבותו מאז בקשר לספר זה. ואציין כאן חלק מן הדברים.

בשנת תשע"ב נתפרסם ספר "המסע האחרון" - מאתיים שנה למסעו של אדמו"ר הזקן, תקע"ב-תשע"ב.

הספר הוא אלבום מחקרי מצויין מושך את העין ואת הלב, עצום בתוכנו וברמת המידע שבו, אודות נסיעותיו של כ"ק אדמו"ר הזקן בחדשים האחרונים הסמוכים להסתלקותו, בעת אשר פלש נאפוליון עם צבאו לתוככי רוסיה. ספר זה הוא אוסף של מקורות ופרטים רבים, וגם גילויים חדשים הקשורים לנסיעות אלו.

אל מי נכתבה, אגרת כ"ק אדהאמ"צ

בתחילת הספר נדפס מכתבו הארוך של אדמו"ר האמצעי מעת סיום המלחמה, אחרי הסתלקות כ"ק אדה"ז (כ"ד טבת תקע"ג), שבו הוא מתאר

בפרטיות את כל נבואות אדה"ז אשר נתקיימו, ואת כל אשר עבר עליהם בעת בריחתם מן הצבא הצרפתי. [המכתב נדפס בספר זה בתוספת הערות ומחקרים רבים הקשורים לאגרת זו, ונדפסה גם בספר "אגרות קודש" אדמו"ר האמצעי שבעריכת הרב שד"ב שי' לויין עם הערות רבות].

ובהקדמה לזה, מביא המחבר על שתי נוסחאות (בדפוס ובכתבי-יד) אודות הנמען של מכתב זה, אל מי כתבו אדהאמ"צ:

נוסח א' שנכתב אל הרה"ח ר' משה מייזליש,

ונוסח ב' "להדאקטער ר' יצחק ב"ר ראובן גילל מדובראוונע שהי' בקאלוגע",

[הוא מביא שם עוד גירסא שהנמען הוא ר' אלכסנדר זיסקינד, אבל הוא דוחה גירסא זו. שם הוא גם מזכיר אפשרות אשר המכתב נשלח לכמה נמענים, אך הרשד"ב לויין בהערות לאגרות קודש טוען אשר מכמה לשונות במכתב ניכר שהיא נכתבה לנמען אחד בלבד].

המחבר, מתלבט בהכרעת דבר זה, והוא כותב תמיהות על שתי הנוסחאות, ומסיים בסוף דבריו: "הרבינו בתמיהות ובספיקות ולכלל מסקנה ברורה לא הגענו".

גם אנו נלך בדרכו של המחבר, ולא נבוא כאן להכרעה מיהו הנמען של אגרת אדמו"ר האמצעי הזאת, ורק נדון בטיעונים והרהורים הקשורים לענין זה. [עיקר הסיבה שאין אנו יכולים לקבוע דבר בענין זה, הוא כי הגירסא הראשונה שנמען הוא הר"מ מייזליש היתה נפוצה בדפוס כו', ואילו הכותרת שהנמען הוא הרופא ר' יצחק גיל היא תגלית חדשה מכת"י שנתגלתה ע"י הר"י שי' מונדשיין, ובודאי אין באפשרותינו לקבוע דברים נגד מה שנשתרש ונתקבל כו'. ואחר זמן מצאתי גם שהגירסא שהאיגרת אל הר"מ מייזליש נזכרה גם בס' השיחות תשנ"ב ח"א ע' 177].

גירסא א: אל הדאקטאר ר' יצחק גיל

המחבר כותב: "האם יש בידינו להכריע למי נכתבה האיגרת, לר' משה מייזליש או לר' יצחק גיל?"

ואחרי זה הוא ממשיך בהרהורים שונים לטובת כל גירסא.

ואלו הם הטיעונים לטובת הגירסא שהאיגרת נכתבה אל הדאקטער ר' יצחק

גיל:

(א) הדעת נותנת שעדות מפורשת כעין זו על ר"י גיל, עדיפה על היחוס לר"מ מייזליש שאין לו מקור בכתובים.

(ב) האיגרת נכתבה ל"אהובי ידידי חביבי כנפשי מנעורי", בימי נעוריו לא הכיר ר"מ מייזליש לא את אדמו"ר הזקן ולא את אדמו"ר האמצעי. ואולי ר"י גיל כן הכירם בנעוריו.

(ג) המכתבים האחרים שנכתבו לר"י גיל מוכיחים בוודאות את הקשרים ההדוקים וההכרות הקרובה שהיו בינו לבין בית רבינו, לפיכך סביר בהחלט שיודעו לו את פרטי ענייניהם והמוצאות אותם במהלך המלחמה שניתקה ביניהם.

(ד) גם האמור במכתב "כאשר אספר פנים אל פנים", מתאים יותר לר' יצחק שהתגורר – בדוברובנא – באיזור מגוריו של אדמו"ר האמצעי, מאשר לר"מ מייזליש איש וילנא, שלא היתה שום ודאות שהם ייפגשו בעתיד הקרוב.

(ה) במכתב נזכרת ההשתדלות שנדרשה בקשר לבית-העלמין בהאדיטש. לשנה הבאה כתב על כך אדמו"ר האמצעי לר"מ מייזליש בביאור כל הענין בשרשו ותחילתו, ולא ניכר ממכתבו שהדבר היה צריך להיות ידוע לר"מ מייזליש משכבר הימים.

גירסא ב: האיגרת נכתבה אל הרה"ח הרב משה מייזליש

לאידך הוא כותב שם סברות לטובת הגירסא שהנמען הוא החסיד הרב משה מייזליש:

(א) היתכן שאדמו"ר האמצעי יכתוב בשפה רווית מליצות תורניות למכביר, לאדם שמכתבים אחרים אליו נכתבו בשפה המדוברת, יידיש? וכשהוא מרמז לענין שנתבאר בחסידות, כותב הוא אליו: "וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה?" כאשר יכתוב לאחד מגדולי החסידים המשכילים בדא"ח, ששבילי דרושי החסידות נהירין לו היטב.

(ב) באותו מכתב נאמר: "לשמע אוזן שמעתי שמתעסק באמונה בדבר הזה, ונתן נפשו בדבר הזה", דברים שמתפרשים כפעילותו בריגול למען הצאר הרוסי, פעילות מעין זו מיוחסת לר"מ מייזליש. האם גם ר"י גיל עסק בכך? אין אתנו יודע עד מה.

יישוב התמיהות

לדעתי, יש לדחות את שתי הסברות שכתב המחבר לטובת הגירסא שהנמען הר"מ מייזלש, כאשר נבאר לקמן. ולפי זה לא נישאר בשום תמיהה על הגירסא שהנמען הוא ר"י גיל.

הטיעון: "היתכן שאדהאמ"צ יכתוב בשפה רווית מליצות תורניות למכביר, לאדם שמכתבים אחרים אליו נכתבו בשפה המדוברת, יידיש? וכשאדהאמ"צ מרמז לענין שנתבאר בחסידות, כותב הוא אליו: "וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה?" כאשר יכתוב לאחד מגדולי החסידים המשכילים בדא"ח, ששבילי דרושי החסידות נהירין לו היטב". ע"כ.

[כוונת המחבר כאן הוא על פי המובא בס' בית רבי (עז, ב) בתוך רשימת גדולי תלמידי וחסיד אדה"ז, שכותב על ר' יצחק גיל: הר"ר יצחק דאקטאר זלה"ה מדובראוונא, הי' ג"כ ממקורבי רבינו, ונמצא אצלנו מכתב מרבינו אליו מלא מוסר ויראת שמים [נדפס באגרות קודש אדה"ז], המכתב הוא בלשון אידיש, ומזה ניכר שלא הי' למדן, אך גם זה ניכר מהמכתב שהי' ירא שמים גדול וחרד לדבר ה' וחשוב אצל רבינו נ"ע. ע"כ].

אבל באמת יש בזה שני ענינים:

(א) מצינו לפעמים, אשר קדושי עליון כתבו מכתביהם והקדמות ספריהם, בלשונות מסויימים שלא תמיד הם לפי"ע כלי המקבל. ומסתמא בחשבון ובתקוה שמקבל המכתב, אם הוא צריך תירגום והבנה הוא ילך למי שגדול הימנו והוא יביננו (ועי' בהקדמת אדה"ז לתניא). וכמו קונטרס "בד קודש" שהיא אגרת כ"ק אדמו"ר האמצעי שנכתבו בה עניני חסידות וקבלה עמוקים והיא מיועדת אל השלטונות הרוסיים.

(ב) במכתב אדהאמ"צ זה, לא ראיתי סגנון של ענינים נעלים בחסידות שנכתבים דוקא לגברא רבא, [בודאי כל תיבה שרשה בקודש העליון ומכל שורה אפשר ללמוד תלי תלים של הלכות וכו' אך אנו דנים כאן על הסגנון השטחי של המכתב], ואף שיש במכתב קצת ענינים עמוקים, אבל הם רק ענינים הקשורים בתכונות הנפש של השונא כו' ועוד, דברים שבנקל אפשר לתרגמם לאידיש, ויובנו אל רופא המכיר בתכונות הנפש באותה מדה אשר הם יובנו אל למדן גדול ומשכיל בדא"ח.

[המכתב אכן תורגם לאחר זמן לאידיש, בס' "בית רבי" מהדורת אידיש שנדפס גם ע"י קה"ת, ועי' מזה בס' זכרון שמואל להר"ש שי' קראוס ע' 35].

בכל המכתב, אינו מזכיר שום ספרי קבלה וספרי חסידות, כרגיל בכל כתבי אדהאמ"צ, לכתוב "כמ"ש במ"א" וספרי קבלה כו', רק פעם אחת הוא מזכיר את הספר שבט יהודה, שהוא ספר היסטורי' המיועד גם לאנשים פשוטים. וגם אח"כ כשרוצה אדהאמ"צ להוכיח אמיתות דבריו, הוא כותב: "דוק ותשכח בכל הסיפורים שבימי הקדמונים ותמצא כן ברור כשמש כו".

סגנון אגרת כ"ק אדהאמ"צ

ומה שמביא השואל: וכשאדהאמ"צ מרמז לענין שנתבאר בחסידות, כותב הוא אליו: "וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה" כאשר יכתוב לאחד מגדולי החסידים המשכילים בדא"ח?

הנה נצטט הלשון בשלימות: ומדה זאת נראה בעליל לעין כל אשר יש לו קצת דעת באדונינו הקיר"ה [הקיסר ירום הודו] וכל יועציו ושריו, וכאשר ראינו גודל הבטחון בה' וגודל הענוה והשפלות, וגם עכשיו בהצלחתו אינו תולה בכח עצמו רק בה' לבדו, כידוע לכל. אין זה רק בחי' החסד והטוב שגובר ומצליח, וממילא נופל המנגד שהוא תוקף הדין והרע העצמי (הוא עומק רע, בחי' העצמיות דרע, שאם אינו פועל רע אין לו חיות כו'. וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה), תכלית הירידה נפילה בלי ישאר לו שריד ותקומה בעולם. ע"כ.

הלא מדובר כאן בענין פשוט הקשור בתכונות הנפש. ועי' עוד בדברינו לקמן, בכותרת "מכתב אל חסיד רופא, או אל משכיל גדול".

[באיגרת מענה שכתב לי הר"י מונדשיין הוא חלק על דבריי אלו, ואלו דבריו: אדמו"ר האמצעי כותב לו בענין "עומק רע ... שאם אינו פועל רע אין לו חיות", שזה ענין שנתבאר בדא"ח וכמשנ"ת שם בהערות [בספר המסע האחרון], ועל זה הוא כותב לו "וכידוע לידידי בהרחבת ענין זה", ואתה מחדש שזה "ענין פשוט שקשור בתכונות הנפש" ו"כמדומה" שנתבאר בספרי הרפואה. על סמך מה נדמה לך כדבר הזה? אלו דברי ר"י מונדשיין במכתבו אליי, אך לא עניתי יותר בענין הזה, כי אלו הם שתי גישות שאין כאן מקום לשקו"ט].

דיון בטיעון השני

תמיהה השנייה בס' "מסע האחרון" שם, על גירסא זו שהמכתב הוא

לדאקטער ר' יצחק גיל: "באותו מכתב של אדהאמ"צ נאמר: "לשמע און שמעתי שמתעסק באמונה בדבר הזה", דברים שמתפרשים כפעילותו לריגולו למען הצאר הרוסי, פעילות מעין זו מיוחסת לר"מ מייזליש. האם גם ר"י גיל עסק בכך? אין אתנו יודע עד מה". ע"כ.

גם בזה לענ"ד אין כאן תמיהה, כי לפי המסופר, יהודים רבים התגייסו אז ברוסי' לעזרת הצבא של אלכסנדר, כל אחד לפי יכולותיו, ובפרט החסידים והמקורבים לאדה"ז ואדהאמ"צ שידעו שאדה"ז ואדהאמ"צ מסרו נפשם עבור ענין זה לעזור לנצחון הצאר על נפוליון (כמו שמאריך אדהאמ"צ במכתבו זה בלשונות עצומים) בודאי הם לא ישבו מנגד, ובפרט רופא שהיה מלומד ויודע לכתוב שפת המדינה, שכשלעצמו הי' דבר נדיר אצל חסידים רבים בימים ההם.

עיסוק היהודים במסירות, במלחמה נגד הצרפתים

ואצטט כאן שורות אחדות מתוך ס' "הרב מלאדי ומפלגת חב"ד" (ע' 154):
 "סופרי דברי ימי הימים ההם מספרים, שבמשך כל ימי מלחמת נפוליון ברוסיה, הראו היהודים את אהבתם ועוז אמונתם למלכם וארצם, ואותות שנאה ומשטמה לנפוליון, בשקלוב ובעוד ערים אחרות זולתה, עינו היהודים בצום נפשם, ויתפללו בעד נצחון הרוסים כו'... תפסו יהודי יאנוביץ מרגל צרפתי כו'... את אנשי החיל הרוסים הנפגעים במלחמה, אספו היהודים אל בתי החולים אשר להם, ויכלכלום בכל ימי מחלתם. כאשר עזבו הצרפתים את גבולות רוסיה היתה שמחה וששון ליהודים, ובעיר ברדיטשוב עשו בעת ההיא נכבדי העיר 7 ינואר [באמצע חודש שבט] משתה ושמחה כו' תפלה מיוחדת כו' אל המשתה באו גם הנשיא ראדויזיל ונכבדים שבין הרוסים כו'. והיהודים אשר בליטא זכו להכרת טובה מצד המצביא על חיל רוסיא הנסיך ריפנין כו' על גמלם טוב לצבאות הקיסר. אחר תום המלחמה פרסם אלכסנדר הראשון ספר-גלוי, שבו הוא מדבר בשבחם של היהודים על אמן רוחם למלכם וארצם". ע"כ.

[ונמצא באורך בהמשך הדברים בס' "מסע האחרון" שם, בענין מחוות מן הצאר אל היהודים כתוצאה על נאמנותם ופעילותם במלחמה, ושם הוא כותב: "כנראה שיש הפרזת מה בסיפור על "הספר הגלוי" שפרסם אלכסנדר"].

המלחמה ההיא הותירה עשרות אלפי פצועים וחולים, משני הצבאות, וביניהם היו גם אזרחים רבים ובהם יהודים רבים שניזוקו מן החיילים והשבויים. וראה קצת תיאור על ההרס וחורבן שהותירה מלחמה זו, בהפרקים של ס' זה "מסע האחרון" שלפנינו.

וניכר משם שגם אחרי מפלת הצרפתים, היו האזרחים ובפרט היהודים נתונים לאיומים ורדיפות מצד השבויים הצרפתים, בעזרת הקוזקים הרוסים. [שנאת ישראל זו של ההמון הרוסים, לעומת החסד של הצאר אלכסנדר, ג"כ מוזכרת במכתב זה של כ"ק אדהאמ"צ: והגם שההמון עם שברוסיא משונה שנאתם שנאה עצמית ושרשיות בתכלית מצד הדת כו'].

ועי' עוד במכתב אדהאמ"צ שם דברים נפלאים: בשבת שובה לפני תפילת מוסף קרא אותי [כ"ק אדה"ז] ולחתני ר' מענדל והתחיל לבכות מאד מאד ונשרו דמעותיו על לחייו טיפין טיפין וצעק: אוי כי יחרב כל בייעלא רוסיא בחזרת השונא כו', בפחד מות ובזוזי דבזוזי.

עיר "קאלוגע"

ובפרט לפי כותרת הכת"י שעל מכתב זה, שהוא: "אשר שלח להדאקטער ר' יצחק ב"ר ראובן גילל מדובראוונע שהי' בקאלוגע", הנה עיר קאלוגע היתה ג"כ מעורבת בתוך ההמולה של הצבא והמלחמה כו', כאשר כותב במכתב אדהאמ"צ (וצויין בהערות ב"מסע האחרון" שם) שכאשר הם היו בקורסק, בא רץ מטעם הגראף טולסטוי הגוברנטור של מוהילוב, להודיע אל הגוברנטור של קורסק אשר הצליחו להבריח את השונא ד' ימים מקאלוגע כו', [ומסיים: "שמה שמחנו והודינו לה' על הטוב והחסד ותגדל השמחה עד למאד לאחינו בני ישראל"].

ולכאורה איש בתפקיד של רופא יהודי, שהיה נמצא בתוך כל המולת המלחמה, היה בעל השפעה וקשר עם המפקדים בעזרה לאנשי המלחמה כו', [ובלא"ה זה היה כמה חדשים לאחרי גמר המלחמה, ולא היה שייך כבר עניני ריגול אצל צבא נפוליון שכבר נוצחו, וחלק קטן מהצבא שנשארו בחיים כבר נמלטו חזרה למדינתם, ומדובר בכל מיני עזרה אחרים בקשר עם השלטונות והגנרלים לטובת בני ישראל].

וע"כ מתאימים מאד לכאן דברי אדהאמ"צ במכתב שם, וז"ל: ולזאת העיקר כוונתי במכתבי זה באריכות סיפור המעשה, להודיע לו נאמנה מאמיתיות נקודת לב אאמו"ר ז"ל נבג"מ בחיים חיותו, כדי שידבקו כל האנשים המסתופפים בצלו בדרכיו. והגם שכבר נקבע בשרש ויסוד מוסד בלב כל אחד מישראל בדבר הזה בחבלי התקשרות אמיתית אל הקיר"ה, כאשר נראה בעליל מפרי מעשיהם במס"נ ממש, וכידוע ג"כ להקיר"ה דבר ברור, עכ"ז צריך חיזוק והתקשרות יתירה, ובפרט לאיש כמותו אשר למשמע און שמעתי שמתעסק באמונה בדבר

הזה ונותן נפשו בדבר הזה, ולא בשביל ממון וגדולה, כי ידעתי לבבו הנאמן ע"פ אמיתית קבלתו האמת מבעל החכמה והאמת אאמו"ר ז"ל.

אך פן ואולי בצוק העתים כי יגבר עליו טורח המשא או איזה סכנת נפשות או ח"ו איזה פיתוי הון רב [בנו"א ליתא שתי תיבות אלו] שמקלקל לנקודה השרשית ג"כ, לזאת אמרתי לחזק לבבו בחוזק נאמנה שכל הרוחות לא יזיזוהו. וה' אלקי אבי ז"ל יהי' בעזרו להצליח לו בכל אשר יפנה, לעשות פרי למעלה ולמטה [לשון זה נמצא בכמה מאמרי אדהאמ"צ ובהקדמת אדהאמ"צ לסידור, והוא ע"פ הכתוב מלכים-ב יט, ל], שיבוא על ידו רק טוב לישראל לתכליתו, להיות בנין נצחי לעולם, ורב טוב וחסד נצחי יעשה לכל ישראל בהשתדלותו לטובת הקיר"ה, שהיא טובת אחב"י ממש לבנות בנין ויסוד לטובתם לעולם, להסיר מעליהם שנאת ההמון לגמרי כל הימים.

ולזאת הי' כל מגמת נפש אאמו"ר ז"ל סמוך לפטירתו בדבר פיקוח נפשות ישראל, ואמר, בהרחיב ה' להקיר"ה ויפלו כל שונאיו תחתיו, בודאי זכור יזכור על היהודים להרים קרנם ביסוד מוסד בין ההמון בכל מיני חירות נצחי כו'.

... בחיים חיותו בכל רגע ושעה לא פסק פומי' מלהעטיר לה' בזה כו'. ע"כ.

וכל הענין הזה שכותב באגרת, אינו מיועד דוקא אל פעיל גדול בקנה המדה של הר"מ מייזליש שנפגש עם הצאר אלכסנדר וכיו"ב.

מכתב אל חסיד רופא, או אל משכיל גדול

ונזכיר כאן עוד איזה טיעונים לטובת הגירסא שהנמען הוא הרופא ר"י גיל:

(א) באגרת כ"ק אדהאמ"צ שם כאשר כותב על פטירת אדה"ז, הוא מפרט את תיאור החולשה שלפני הפטירה: כי מפני גודל המרירות העצומה בעמקות גדולה עד למאד מדי שעה, קלקל המרה (שנק' גאל) כו', וגם נתקרר ביותר מפני זקנותו וחלישותו, ובחמשה ימים בלבד שנחלש והקיא גאל למאד, לא עמד בנפשו ונפטר בליל מוצש"ק פ' שמות כ"ד טבת העבר כו'.

פרטי דברים האלו, מתאימים יותר במכתב לדאקטער ידיד המשפחה, מאשר במכתב לחסיד "מגדולי המשכילים בדא"ח" שאין נחוץ לו לדעת כל פרטים אלו.

(ב) ועד"ז הלשון במכתב שם: "וזוגתי ילדה בן זכר בשערי קורסק, ועשיתי משתה ושמחה ברית מילה מהירו לבן ומרעטיך הרבה ויי"ש טוב הרבה".

כל הלשון כאן וגם על פרטי סוג הכיבוד בסעודת הברי"מ כו' אינו מורה דוקא

על סגנון כתיבה ודברים המיועדים אל חסיד כר"מ מייזליש, שהוא מתואר בכ"מ בתור למדן גדול, וגאונותו ניכרת גם מספרו "שירת משה", וגם חכם גדול במילי דעלמא וכפי שמעיד בעצמו שכל מוצאות ומובאות העיר ווילנא היו על פיו והי' מרואי פני הגר"א כו'. דברים אלו מתאימים יותר לאיגרת שנכתבה אל אדם פשוט שהוא רופא המשפחה וידיד בית הרב.

ג) כמוכן אשר גם בעת הבריחה וטלטולי הדרך ומסירות נפשם עבור הצלת בני, לא פסק פומייהו מגירסא, וכמובא בכ"מ דרושים שלמים שאמר רבינו הזקן בתקופה ההיא (זה נמצא במקומות רבים בספרי הצ"צ שהי' שם באותו מעמד, ועי' בנלקט מזה בהערותיי בספר מאמרי אדה"ז תקע"ג שי"ל לאחרונה), ואדה"ז כתב אז ביאורים ארוכים ועמוקים כמו אגה"ק ס"כ בתניא (שכתוב בכי"ק הצ"צ שהוא מהימים שלפני הסתלקותו כו'),

והנה מכל זה אין אדהאמ"צ מזכיר כלום במכתבו, מהחידושים וענינים בחסידות שאמר או כתב אדה"ז בתקופה ההיא (כשכותשין אותו מוציא שמנו כו'), או איזה ד"ה נאמר באיזה מעמד, ולדוגמא בעת הברי"מ או בהוואך נאכט וכיו"ב אם אמר אז אדה"ז דא"ח לפני אדהאמ"צ ולפני נכדיו כו', על כ"ז אין אדהאמ"צ כותב בכל האגרת,

ובמקום לתלות כ"ז בענינים נסתרים, עדיף לומר כפשוטו שהמכתב נכתב אל בן-בית, רופא פשוט, שצריך לזרוז לפעולות למען אחב"י, ולזה נכתב על עניני הנסים ומופתים מאדה"ז כו' וגם על איזה ענינים גשמיים שלכ"א יש לו חוש בהם.

ועי' עוד לקמן בעז"ה בסוף דברינו על פרטי הדברים של סעודת הברי"מ שנזכר באיגרת.

עוד דיוקים לטובת נוסח הראשון

ד) עוד יש לדייק בלשון כ"ק אדהאמ"צ באיגרת: ובפרט לאיש כמותו אשר למשמע און שמעתי שמתעסק באמונה בדבר הזה ונותן נפשו בדבר הזה.

ביחס אל ר"מ מייזליש, יוקשה קצת הלשון "למשמע און שמעתי", הלא עליו מסופר (וקצת מזה הוא כותב בעצמו באגרותיו) שהוא פעל שליחות מאדה"ז והי' מחליף מסרים מן האוייב אל הצאר כו', ועכ"פ בתיאום עם אדה"ז, ומה החידוש שהוא מתעסק באמונה כו'. וקשה לשייך לזה לשון "שמועה" בלבד, כשאדהאמ"צ הוא הי' בתוך הדברים.

ה) ענין נוסף: יש לפנינו ב' נוסחאות, א' בדוי וא' אמיתי. וברצונינו לברר איזהו הבדוי, עדיף לומר שהבדוי זוהי הגירסא על ר"מ מייזליש, כי הוא הי' מפורסם להחסיד שריגל כו', וכשמדפיס מאוחר מצא מכתב מאדהאמ"צ על אלכסנדר ונפוליאון, הלא הדבר הראשון שעומד לפניו הוא שבודאי נכתב המכתב אל ר"מ מייזליש, והוא מוסיף הכותרת הנראית לו [וגם יש בזה ענין פיקנטי למשוך לב הקוראים, בבחינת: הנה עוד מכתב מן הצדיק המפורסם אל חסידו המרגל אצל נאפוליון עבור הצאר אלכסנדר] משא"כ על הנוסח שנכתב אל הדאקטער יצחק גיל ושהוא הי' בגאלוקע, צריך בדאי גדול וגם ידען גדול לחדש כל דברים אלו. [ודבר זה האחרון מתאים להטיעון הראשון, מבין חמשה הטיעונים שבספר "המסע האחרון"].

לפי מספרי האותיות שסימנתי לעיל, ניכר שיש בסך-הכל בערך 10 הוכחות לטובת הגירסא שהאגרת נכתבה אל ר"י גיל, 5 מהם אצל הר"י מונדשיין, והשאר שהוספנו בעז"ה.

אם קבלה היא נקבל

כאשר הזכרנו, אין אנו קובעים כאן איזו מהגירסאות היא הנכונה, ובפרט שהגירסא שהאגרת היא להר"מ מייזליש היא גירסא שנזכרה ואפשר גם נתקבלה כו'. רק כתבנו כל הסברות לכאורה שאין אנו רואים שום קושי בהגירסא שנתגלתה עתה בהכת"י אשר האגרת נכתבה אל הרופא ר' יצחק גיל. ולאידך הגירסא שהאגרת נכתבה אל הר"מ מייזליש, על זה דרוש עדיין כמה הבהרות.

.

שמחה בעת הברית-מילה

הזכרנו למעלה את דברי כ"ק אדהאמ"צ במכתבו (נדפס בספר "המסע האחרון" ובספר אגרות קודש אדהאמ"צ): "וזוגתי ילדה בן זכר בשערי קורסק, ועשיתי משתה ושמחה ברית מילה מהירז לבן ומרעטיך הרבה וי"ש טוב הרבה".

ולכאורה ר"ל ע"פ הגמ' בשבת דק"ל ע"א: תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה (שעושין משתה – רש"י) כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב עדיין עושין אותה בשמחה כו', תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה כו' כגון עבודת כוכבים ומילה עדיין היא מוחזקת בידם כו'. ועיי"ש בתוס' ד"ה שש אנכי בשם המדרש

שמביא מאברהם "ויעש משתה גדול ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין ה"ג". עכ"ל התוס'.

וע"כ מספר לו כ"ק אדהאמ"צ, כי גם בשעת הבריחה שזו היתה פעולת מסירות נפשם ממש עבור טובת ישראל, והגלות האיומה שהתאכסנו בדרכם בבתי הגויים כו' (כמתואר כל זה במכתב שם, שזה היה מהגורמים למחלת רבינו הזקן), בכל זאת ערכו לסעודת הברי"מ שמחה ומשתה עם הרבה יי"ש טוב כו'.

[יש לציין גם למ"ש הצ"צ בשם אדה"ז באותו זמן של הבריחה מצבא האויב על צורך הריבוי בשמחה בשביל המתקת הדינין, אגרות קודש אדמו"ר הצ"צ ע' שכד, ועי' מ"ש על דברי צ"צ אלו בס' ישמיע כל תהלתו ע' 347, מאת ידידינו הגה"ח הר"ש שי' עבער].

וכן מובא בפוסקים דחייב אדם לעשות שמחה ומשתה ביום שזכה למול את בנו, עי' ב"י ביו"ד יו"ד סוף סרס"ה מפרקי דר"א פכ"ט ובאור זרוע הל' מילה סק"ז סקי"א (ועי' בשו"ע שם סי"ב). ובב"י שם מביא מעוד מדרש על הכתוב "כורתי בריתי עלי זבח" דקאי על עשיית זבח וסעודה בעת הברי"מ. ועי' בס' דרכי חיים ושלום להרה"ק ממונקאטש (אות תתקלב): "יש ליזהר לעשות סעודה לברית מילה בבשר ויין וצריכין להתאמץ ולעורר להוסיף אומץ בסעודה זו לעשותה בשמחה וטוב לבב שכמעט אין ערוך לה לסעודה מצוה זו בקדושתה אשר הבדילנו מן העמים כו', על כן יש להדר ולשבח על העושה סעודה בשמחה וכל המרבה הרי זה משובח וכמבואר בדברי רש"י על מאמר רז"ל כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה וכו'". ע"כ.

ועי' עוד במובא בס' "שערי מילה" ע' מד על נוהג רבותינו נשיאינו בשמחה גדולה בשעת המילה.

הלשון על ברית מילה "שמחה ומשתה" או "משתה ושמחה"

יש להוסיף, כי בפרקי דר"א ובפוסקים הלשון הוא על יום המילה: "חייב אדם לעשות שמחה ומשתה", ואילו אדהאמ"צ כאן מקדים "משתה" לשמחה.

וי"ל כי לפי המצב או אצל אדהאמ"צ שהיו מטולטלים בדרכים הי' המשתה מצוי יותר מאשר השמחה בבשר או דגים וכיו"ב (כמובא בהלכה לגבי סעודת שמחה בברי"מ בבשר או דגים כו'), ועל כן הקדים אדהאמ"צ משתה לשמחה.

ועי' במגילת אסתר קאפיטל ט' שברוב הפסוקים נזכר ג"כ כלשון אדהאמ"צ כאן "משתה ושמחה", ורק בפסוק אחד נזכר "שמחה ומשתה",

ועמד על דבר זה בפ"י יוסף לקח למג"א שם וז"ל: "ומה שאומר כאן שמחה ומשתה היפך מה שאמר קודם לכן שהקדים משתה לשמחה, הוא מפני שבשעת מעשה השמחה גרמה המשתה אבל לדורות המשתה מעורר השמחה, ולכך הכתוב הראשון שאמר "ועשה אותו יום משתה ושמחה" שמדבר לענין קביעות לדורות הקדים המשתה, אבל הכתוב השני שמדבר בענין המשתה מאז כמו שנאמר עושים לכן הקדים השמחה למשתה השמחה אמנם גרמה המשתה". ע"כ.

וגם בספר משנת יעב"ץ סע"ט ג"כ דן בשינוי לשון הפסוקים בזה, והוא מאריך שם לבאר ע"פ הגמ' במגילה ד"ה ע"ב דלדורות יו"ט לא קבילו עליהו ועל כן מותר פורים בעשיית מלאכה, אם כן לדורות אין השמחה של פורים כענין של יו"ט בפ"ע (שבכל יו"ט דין המשתה וסעודה מסתעף מן חיוב השמחה), אלא הוא רק חיוב על המשתה, והשמחה הוא כתוצאה מן היו"ט. [ודברי היעב"ץ אלו קרובים אל פ"י היוסף לקח, אך הוא בביאור יותר]. ובמשנת יעב"ץ שם מאריך בזה הרבה אם חיוב שמחה בפורים הוא ככל יו"ט או דתחילתו הוא חובת המשתה בלבד כו', ותולה את הדבר בכמה מחלוקת הפוסקים.

וקרוב לדברי היוסף לקח והיעב"ץ, מצאתי בצפע"נ להרגצ'ובי על הרמב"ם בקונטרס השלמה (טו, ג) שהוא דן שם על הימים דמגילת תענית (שאסור בהספד ותענית כו') אם הוא חל על היום או על הגברא בלבד, ובתוך הדברים ז"ל: "ובמגילה דף ה' ע"ב ע"ש בתוס' אם פורים דוחה אבלות וזה אם היו"ט חל על היום או על האדם, וזה ר"ל הפסוק להיות עושים ר"ל דתלוי באדם". [וגם במשנת יעב"ץ תולה החקירה במחלוקת הפוסקים באו"ח סתרצ"ו אם פורים דוחה אבלות].

ועי' באריכות בלקו"ש חט"ז ע' 369 אם חיוב המשתה ושמחה בפורים הוא מצות היום או רק חובת הגברא, ובשוה"ג מציין שם לצפע"נ זה. [ואם בצפע"נ ובלקו"ש מדברים באותה החקירה, הלא למסקנא אפשר הם מחולקים, דלפי הצפע"נ ואפשר גם לפי היעב"ץ השמחה בפורים היא חובת האדם ולפי הלקו"ש שם הוא מצות היום, ועי' גם לשון הרמב"ם בהל' מגילה פ"ג ה"ג שניכר שהיא מצות היום וגם נקט שם "שמחה ומשתה", אך עדיין יש לעיין היטב בכל פרטי עומק הדברים בלקו"ש שם].

דיוק לשונו הקדוש של אדהאמ"צ "ועשיתי משתה ושמחה"

ועכ"פ הדיון ביעב"ץ וצפע"נ ובלקו"ש הוא לגבי ימי הפורים אם הוא חובת הגברא בלבד או החלות היא על גוף היום,

אבל לענין סעודת ברי"מ הלא לכו"ע היא חובת הגברא בלבד, ואתי שפיר לשון כ"ק אדהאמ"צ באיגרת זו "ועשיתי משתה ושמחה ברית מילה",

ובפרט לפי דברי היוסף לקח, שהוא לא נכנס לכל החקירה הזו בגדר השמחה, אלא הוא כותב בפשטות שבפורים לדורות אין אותה השמחה כמו השמחה שהיתה באותו שנה בשעת הנס ממש, על כן לדורות ההתחלה ב"משתה" והמשתה היא המביאה לידי השמחה. [פי' יוסף לקח הוא לאחד מגאונים הקדמונים והוא חיבר ג"כ ס' מעשה ה' על הגש"פ].

[וראה גם אגרות קודש אדה"ז (החדש ע' שלא, ובהוצאה הקודמת ע' קיז): ואי לזאת שישו ושמחו בה' בכל לב ונפש ולעשות יום משתה ושמחה בח"י אייר הבע"ל לטובה יומא דהלולא דרשב"י כו'. וכדברי אדה"ז כן הלשון בתנא דבי אליהו פט"ז: "ביום שמת אדם הראשון עשו בניו יו"ט משתה ושמחה" (הובא בשד"ח ח"ח א'תשכב, ב - לגבי ל"ג בעומר) וכן הלשון באגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"א ע' תקנב ובלקו"ד ח"א פא, ב ועוד לגבי י"ט כסלו: "משתה ושמחה". וגם בראשונים הלשון על כיו"ב הוא "משתה ושמחה" עי' ברא"ש ועוד ראשונים נזיר י"ד ע"א לגבי ז' אדר, וכ"ה ברשב"ם ב"ב קכ"א ע"א לגבי ט"ו אב שכלו בו מתי מדבר, וגם בפע"ח שער ספה"ע פ"ז ושער הכוונות ענין ספה"ע דרוש יב שהאריז"ל עשה "משתה ושמחה" ביום תגלחת בנו. וכן הלשון באגרת התוס' יו"ט (קונטרס מגילת איבה) על קביעת יום משתה ושמחה למשפחתו בר"ח אדר: משתה ושמחה, וקשה מלאכת האיסוף בזה כעת].

מכתב מאת הגה"ח הרב טוביה בלוי שליט"א מגדולי סופרי החסידות בימינו, אודות ספרו של המחבר "עין תחת עין" – "כיצד חוקרים אישים בישראל"

**מאמר ייחודי, בעל משקל עצום בתוכנו ובסגנונו
ובהגשתו, הוא בנושא ההתייחסות לדברי ימי חייו
הסוערים של הרה"ק רבי משה נ"ע, צעיר בניו של
נ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, בהפריכו תאוריות כוזבות
שהופרחו בנידון.**

ידוע הדין בהתאמה בין הפסוקים: "ענה כסיל כאוולתו" (משלי, כוה) ו"אל תען כסיל כאוולתו" (משלי, כוה), וביאור חז"ל (שבת, לב) בנידון, וכן (משלי, כג, ט): "באוני כסיל אל תדבר כי יבוו לשכל מליך". ברם, ברור כי הדברים אמורים רק כאשר אין סכנה ואין נזק מאוולתו של הכסיל. הרי מובן ופשוט לכל כי במקרים בהם אוולתו של הכסיל גורמת נזק, רוחני או גשמי, אנו מצויים ואומרים: "לא תעמוד על דם רעך" ו"לא תשים דמים בביתך", ועוד כהנה וכהנה ציוויים ואזהרות המחייבים אותנו לעשות הכל כדי למנוע, או למעט, את הנזק הנובע מאוולתו של הכסיל. מי לנו גדול מכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, שבספריו ואגרותיו מתווכח עם האשמות המתנגדים בזמנו ומוכיח כי אך הבל נחלו בטיעוניהם.

מובן, איפוא, עד כמה חיונית ההתייחסות בשער להגן על אמונתנו, תורתנו ועמנו מפני "חוקרים", אשר, ממניעים גלויים או נסתרים, טופלים שקר ומעלילים על קדושי עליון בהצגת "עובדות" המביאות את הקורא התמים, המתרשם מלשון "מדעית", לדעות כוזבות ולמחשבות שליליות שהן על גבול הכפירה, רחמנא ליצלן.

בואו ונחזיק טובה לחוקר וסופר רב כשרון וידע ובעל שכל ישר וחוש בקורת של תבונה, הלא הוא – הרה"ג הרה"ח הרב אליהו מטוסוב שליט"א, שיצאו לו מוניטין בעבודתו הקדושה, בהגישו לפנינו את סדרת מאמריו מחקריו בשם "כיצד חוקרים אישים בישראל".

הרב מטוסוב שליט"א מתמקד, בתדפיסי המאמרים הראשונים בסדרה זו, בשלושה נושאים חשובים, מרכזיים בתולדות היהדות והחסידות, מול ספרים פסבדו-מדעיים המסלפים עובדות או מתעלמים מעובדות הסותרות את מסקנתם הראשונית שנוצרה ממניעים לא ברורים, או פופוליסטיים.

הראשון בהם הוא נושא ההתייחסות הלא מכובדת, בלשון המעטה, כלפי ענק הרוח שהטביע רישומו לדורות על הספרות התורנית הרחבה, בהלכה ובמחשבה, וממילא על חיי והליכות עם ישראל כולו בכל הדורות, הלא הוא – הרמב"ם ז"ל, המוכתם ע"י "חוקרים" ב"שניות" בגלל סתירות מדומות בין "משנה תורה" ל"מורה נבוכים".

המחבר מעלה בדבריו טיעונים מרשימים ומשכנעים להוכיח לכל מי שנכנסו בו הרהורי ספקות כלשהם, בגלל "צירות" חסרות בסיס, באשר לגדולתו האלוהית וקדושתו של הרמב"ם – כי משה אמת וכל תורתו, גם בספרו הקדוש "מורה הנבוכים", אמת לאמתיה של תורתנו הקדושה ואמונתנו הטהורה.

מאמר נוסף, של המחבר, דן – אם כי בדרך אגב – בפרטי התנגדות הגר"א מוילנא זצ"ל לחסידות, על יסוד מקורות אותנטיים.

מאמר ייחודי, בעל משקל עצום בתוכנו ובסגנונו ובהגשתו, הוא בנושא ההתייחסות לדברי ימי חייו הסוערים של הרה"ק רבי משה נ"ע, צעיר בניו של כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, בהפריכו תאוריות כוזבות שהופרחו בנידון.

ברוך יהיה הרב מטוסוב על תרומתו העצומה לטהרת האוויר מרוחות וריחות שמקורם בבורות מים נשברים ודלוחים, והצלחתו להביא למצב של "הס קטיגור".